

Az 1736 és 1739 közötti törökországi háborúk. Az első (1737.) hadjárat évi.

Bevezetés.

Az 1736 és 1739 közötti háborúkat, melyeket Ausztria szövetségestársával, a cári Oroszországgal vállvetve viselt a Törökbirodalom ellen, az a császári külpolitika készítette elő, mely a félhold európai terjeszkedésének Bécs felszabadításával beállott megtorpanása után, dél, illetve kelet felé igyekezett hatalmát növelni.

A bécsi diplomácia Buda visszafoglalása s az ezt követő győzelmek után, a kezdet sikerein felbuzdúlva, egyszeriben az Égei-tengerig szerette volna előreküldeni a kétfejű sasos lobogókat. Már-már úgylátszott, hogy vágya valósággá válik. Az 1718-i passzarovici béke Ausztriának Szerbia és Boszniából elég tekintélyes sávot juttatott, a Havasalföldnek hozzávetőleg az Olt folyóig terjedő szakaszával egyetemben. A Duna, ez a fontos hadműveleti alap, jelentékeny részben császári kézbe került, s most már nyitva állott az út távol kelet felé, a császári seregek előtt.

A nagyvonalú külpolitikai elgondolásnak azonban szárnyát szegte egy végzetes körülmény: Savoyai Jenőnek 1736-ban bekövetkezett halála. Ennek az istenadta tehetséggel megáldott vezetőnek elmúlása pótolhatatlan veszteséget jelentett. Véle együtt mélységbe esett a császári seregek dicsősége is. Vereség vereséget követett. Hiába volt a legnagyobb szigor alkalmazása: a vesztes császári vezérek elmozdítása, fogságbevetése, meghurcolása. A császári fegyverek sorozatos balsikerei nem tudta megakadályozni az udvari igazságszolgáltatás kiméletlenül lesújtó ökle. A három éven át tartó háború mindvégig a félhold győzelmének jegyében zajlott le. A Savoyai Jenő csatáiban megtépelt török sereg, minden erejét összeszedve, dühösen védekezett. Sikereit főleg két körülménynek köszönhette. Az egyik az volt, hogy a császári és az orosz szövetséges hadak között nem volt meg a kölcsönös együttműködés. A két hadsereg nem támogatta

tervszerűen egymást. A másik körülmény a déli hadszíntér sajátosságai viszonyaiban kereshető. Bosznia és Szerbiának ezidőben még majdnem szűz, sűrűn átszeldelt terepe, pompás működési területe volt a kezdetlegesebben felszerelt, de gyors, könnyű török lovasságnak. Úttalan volta és természetes torlaszai annál inkább akadályozták az amúgyis nehézkes császári csapatok mozgását. Az utánpótló vonalakhoz, élelmező telepekhez kötött, nehézfegyverzetű császári hadak csak óvatosan, lassan nyomulhattak be Szerbia hegyes-erdős rengetegei közé, ahol ezer veszély lesett rájuk. A könnyűmozgású török lovastömegek viszont, ügyesen kihasználva a terepnyújtotta előnyöket, a legtöbbször meglepetésszerűen csaptak le a betolakodó ellenségre.

Az állandó veszedelmek tudata és a törökök különben is kíméletlen harcmódja lassan, de annál biztosabban morzsolták szét a császári katonaság harcképességét. A hadifáradalmak s a velük járó izgalmak legjobban a nehéz császári lovasságot, e kor legtekintélyesebb fegyvernemét viselték meg. Úgyhogy III. Károly, a háboruskodás harmadik esztendőjében, 1759-ben mindenekelőtt azért kért békét a töröktől, mert a császári hadak akkori fővezére, Wallis tábornagy, egyik bizalmas jelentésében a német nehéz lovasság szellemének tökéletes megrendüléséről számolt be.¹

A szokatlanul nehéz harcviszonyok között, a magyar huszárok bizonyultak a legszívósabbaknak. Fürgeségükkel, leleményességükkel aránylag könnyen alkalmazkodtak a hadszíntér sajátosságaihoz. Önálló vállalkozásokra hajló virtuskodó kedvük, egyéni harcmódjuk pompásan érvényesülhetett. Az alkalmat ki is használták. Ahol csak módjuk volt rá, megcsillogtatták harcratermettségüket. Hasznavehetőségüket olyan megkapó példákkal bizonyították be, hogy a hadjárat vége felé, majdnem valamennyi főbb császári parancsnok a magyar huszárezredek szaporítását sürgette.²

Végül volt még egy jelentősebb körülmény, amelyik szintén elősegítette a török fegyverek győzelmét, illetve a császáriak vereségét. Bár ez tisztán politikai természetű volt, de így is említésreméltó. III. Károly föltétlen számított a törökországi keresztény alattvalók támogatására. A háborúskodás elején hozzájuk intézett kiáltványában magára, mint

¹ *Bécsi Staatsarchiv*: Turcica 1759: F. 105. b.

² Többiek között. 1759-ben Wallis tábornagy például a következőket írta egyik harcjelentésében: „...Es seye wohl zu bedauern, dass man so wenig Hussaren habe, indeme noch kein Regiment seine Rimonten erhalten und deren nicht mehr dann 160 vorhanden seyen, die den Feind verfolgen könnten...“

(*Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1759—415; 1759—15—85.)

a keresztény egyház legfőbb védő urára s ebből származó kötelességére hivatkozott.³

Előzőleg valóban voltak olyan jelek, melyek arra engedtek következtetni, hogy a török uralom alatt élő keresztények szívesen fogadnák a császári fennhatóságot. Schnepfer ezredes, Jagodina katonai kormányzója, már 1736 őszén jelentette az Udvari Haditanácsnak, hogy bizalmasan nyert értesülése szerint a Novibazár környékén lakó albánok, egy esetleges osztrák-török háború esetén Ausztriához akarnak csatlakozni.⁴ A háború kezdetekor ezek a keresztény törzsek részben fegyvert is ragadtak s mindent elkövettek, hogy a császári sereggel egyesüljenek. Ez azonban csak kivétel volt. A szerbek és a havasalföldi oláhok többsége nyilvánvaló ellenszenvvel és ellenséges érzülettel fogadta a keresztény császár hadait. A falvakat elhagyta s a közeli erdők renetegéibe vetette magát. Nem is szólva Bosznia mohamedán lakosságáról, amely a félhold első hívó szavára lelkesülten szállt táborba s mindvégig fanatikus gyűlölettel harcolt a császári csapatok ellen.

Általában Szerbia népének hangulatára jellemző az, amit például a passzarovici béke után osztrák uralom alá került szerb terület egyik császári hivatalnoka jelentett 1724-ben Bécsbe: „A lakosság babonás — írta többek között — papjait istenként tiszteli; még mindig jobban szereti a török önkényuralmat, mint a keresztény kormányzatot, főként azért, mert gyilkosságra és rablásra hajlamos és semmiképp sem tetszik néki az, hogy ezekért a bűnökért a törököknél szokásos vérdíj helyett, halállal kell lakolnia.”⁵

Nagyjában ezek voltak azok a lényegesebb körülmények, melyek a három évig tartott háború sorsát már eleve meghatározták.

A Savoyai Jenő diadalmas csatáiban világhírt szerzett császári fegyvereket ez alkalommal kemény csapások érték. Sorozatosan elszenvedett veréseiket súlyossá teszi az, hogy a porta egyszerre kétfelé viselve hadat, e hadszíntéren csak a Fekete-tenger mentén időnként felszabadult erő

³ „...Zudem verbindet uns Unsere beý übernehmung des Kayserthums freiwilligst gegebene Allerhöchste Zusage, die demselben entrissene provincien und Länder der möglichkeit nach zu recuperiren, imgleichen als Obrister Schirmherr der christl. Kirche und Apostolischen Glaubens, selbigen kräftigst zu vertheidigen, denen bedrängten und unter dem Verfolgungsjoch seufzenden Christen mit nachdrücklicher Hülfe beýzustehen...“ (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—390; 1737—5—ad 2.*)

⁴ *Langer*: Nord—Albaniens und der Herzegovina Unterwerfungs Anerbieten an Oesterreich 1737—1739.

⁵ *Langer*: Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717—1739. (Hivatkozás a Reichs—Finanz—Archiv „Serbien“ Fasc. 15575-ra.)

s a hozzá hű harcias lakosságból összeverődött önkéntes csapatokat állíthatta csatasorba. Különösen az első, 1737-i hadjáratiban hanyagolta el a Száva és dunamenti tartományait. Ezeket a távolabbb fekvő országrészeket — mondhatnók — sorsukra bízta. A védelmet az itt állomásozó török kormányzók, eleinte kizárólag önmagukra utalva, a saját erejükből szervezték meg. A török központi hatalomnak, Boszniaért való nemtörődömsége példáulú mindvégig annyira ment, hogy három éven keresztül maga is a legnagyobb bizonytalanságban volt e tartományának hovátartozandósága felől.⁶

I. Általános helyzet.

1736 tavaszán a lengyel örökösödési háború befejezéséhez közeledett. Ausztria a franciákkal már 1735 október 3-án megkötötte az előzetes békét. Mivel azonban ehhez, másik két ellenfele — Spanyolország és Szardínia — még nem járult hozzá, a béketárgyalások tovább folytak s az esetleges meglepetések elkerülése végett, a császári seregek teljesen hadrakészen állottak Itáliában és a Rajna mellett.

Ebben a meglehetősen bizonytalan helyzetben érte a bécsi udvart a cári birodalom felhívása, mely Törökországgal bekövetkezett háborúja miatt, az 1726 augusztus 6-án kötött védő- és támadószövetségre hivatkozva, szövetségestársa fegyveres támogatását követelte.

Bécset annak ellenére, hogy déli, illetve keleti határainak kibővítése titokban szíve vágva volt, pillanatnyilag kellemetlenül érte a nemvárt orosz felszólítás. Eltekintve a kétes külpolitikai helyzettől, maga a hadsereg sem volt alkalmas arra, hogy minden átmenet nélkül újabb, hosszabb lélekzetű hadjáratba fogjon. Az előzőleg egymástkövető háborúskodások alaposan megviselték. A császári gyalogság megsemmisítésére később kiküldött Seckendorf tábornagy tapasztalatai teljesen igazolták az aggodalmakat: „A muskétás éveken keresztül éhezett, — írta jelentésében — télidőben nem pihenhetett meleg szobában, úgyhogy már kedve és ereje sincs továbbbszolgálni.”⁷

A cseh nemzetiségű legénység között napirenden volt

⁶ E hadjárat egyik török forrásművének névtelen korabeli fordítója megjegyzésében a következőket írta: „Ich habe hierüber mit vielen bosnischen Türken worunter manche vom Ansehen und Verstande waren öfters gesprochen, und alle bekanten es einmüthig, daß die Unbesorgtheit der Pforte um dieses ihr Vaterland in dem 37-er Krieg so weit gieng, daß sie gegen drei Jahre nicht wusste, ob Bosnien noch ihre, oder schon die kaiserliche Beherrschung erkennte? (Kádi Omer Effendi: Die Kriege in Bosnien in den Feldzügen 1737, 1738 und 1739.)

⁷ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1736—589; 1736. 11—5a.

a szökés, a horvát és rác határőrök pedig komoly vállalkozásra alig jöhettek számításba. Ugyancsak Seckendorf egyik jelentésében panaszkodva a szerb határőrökre, akik csak rabolnak és semmiféle szolgálatra nem alkalmasak, az összes irreguláris csapatok feloszlátását és hazaküldését javasolta, azzal a megjegyzéssel, hogy sokkal jobb volna ezek helyett egy párszáz magyar huszárt felszerelni.⁸ III. Károly egyik levelében a császári fővezért különösen arra figyelmeztette, hogy a görögöket, rácokat és a zsidókat hadicélokra csak a szokott módon és kellő óvatossággal vegye igénybe.⁹

Mindezeknél a jelenségeknél jóval több aggodalomra adhatott okot a tisztikar szelleme. Főleg azért, mert a betegség kórokozói felülről terjedtek szerte. A császári hadvezérek soraiban egyenetlenkedés ütötte fel fejét. A főbb vezetők közötti széthúzást mindenekelőtt a vallási ellentétek szították. Tudnunk kell ugyanis, hogy e kor császári hadseregének 271 tábornoka közül csak 52 volt osztrák származású és kevés kivétellel katolikus. A többi idegenből szakadt és jobbára protestáns volt.¹⁰ Ez utóbbiak, javarészt a csábító katonai siker reményében, még Savoyai Jenő alatt gyűltek Európa négy égtája felől a császári lobogók alá, s idővel befolyásra tettek szert a katolikus császári udvarban. Érezhetően növekvő hatalmuk természetesen nem maradhatott ellenhatás nélkül. A császár közvetlen környezetébe szinte észrevétlenül ágyazta be magát a féltékenység, s szer-teágazó szálai a hadsereget is befönták.

III. Károly jól ismerte tábornokai erkölcsi fogyatékoságait. A főparancsnokhoz, Seckendorf tábornagyhoz 1737 május 27-én intézett utasításában, külön felhívta figyelmét azok szemmeltartására, akik a hadseregben a széthúzás magvát hintik szerte.¹¹

Ez a türelmes és belátó uralkodó, minden tőle telhetőt elkövetett, hogy a hadvezérei között elharapódzott ellentéteket megszüntesse. 1737 június 1-én vejéhez Lotharingiai Ferenc herceghez, aki a hadsereggel önként vonult hadba.

⁸ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn, 1737—401; 1737—8—21.

⁹ „... denen Griechen, Raitzen und Juden aber ihrer angewohnten art nach nur mit aller Vorsichtigkeit und Argwohn etwas zutrauen wollest, auf daß du deine Kriegsoperationen darnach mit desto mehrerer Verlässlichkeit einzurichten dich im stande Befinden mögest...” (*Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn, 1739—5—9.)

¹⁰ *Mitteilungen des k. k. Kriegsarchivs*: Jg. 1881., 242. old. jegyzet.

¹¹ „... Absonderlich ist sorgfältigst auf diejenige obacht zu geben, welche um Sich da oder dorten angenehm zu machen, durch allerhand erdichtungen die gemüther. Von einander zu entfernen suchen. An derley leuten manglet es nie. Ich bin aber fest entschlossen, scharffe Bestraffungen gegen Sie zu Verhängen...” (*Bécsi Kriegsarchiv*: K. A. 1737—390; 1737—5—6.)

leíratot intézett, amelyben arra kérte őt, hogy a tábornokok és tisztek között egyetértést honosítson meg. Figyelmeztesse őket arra a parancsra, hogy a pártok alakulásáról, mely fájdalom túlságosan lábrakapott, a császárnak beszámoljon. „... Azt sem akarom — írta többek között — hogy örökös tartományaim katolikus és a birodalomból származó protestáns vallású alattvalóim különböző elbírálásban részesüljenek, mert engem mindegyik egyforma hűséggel tartozik szolgálni...”¹²

III. Károly bármennyire is igyekezett azon, hogy lehetőleg minden befolyástól mentesen, pártatlan kézzel igazgassa hadserege kormányrúdját, mégsem tudta megakadályozni azt, hogy a széthúzás fő értelmi szerzői közelébe ne férkőzzenek. Sőt — úgylátszik, hogy a hadseregben elterjedt intrikus szellem éltető szálai a császári udvar melegágyából táplálkoztak. Erre kell következtetnünk abból a körülményből, hogy a például olyan fontos és kétségtelenül bizalmas ügyről, mint a hadsereg fővezérének elmozdítása, egyesek, akik az udvarhoz közel álltak, meglehetősen pontosan és még a rendelet megjelenése előtt tudomást szereztek. A kedvezőtlen lefolyású 1737-i hadjárat végén, a császári seregek főparancsnokát, Seckendorf tábornagyot csak október második felében mentették fel teendői alól s szólították felelősségre vonás végett Bécsbe; az udvar egyik bizalmasa azonban már október 2-án, tehát hozzávetőleg két héttel előbb értesítette erről a bekövetkező eseményről, meglehetősen gúnyos és kárörvendő hangú levélben a hadseregnél tartózkodó Waldeck tábornokot.¹³

Egyébként egyes jelek arra mutatnak, hogy a bajok gyökerei még ezeknél is mélyebben húzódtak meg. A dunai hadjárad ellenőrzésére kiküldött egyik császári tábornok

¹² „... Um Einigkeit und Einverständnis zwischen denen Generalen und Officiers zu stiften und zu unterhalten und gelegentlich Ihnen zu erkennen zu geben, wie ich Euer Liebden noch vor dero Abreis schrift und mündlich ersuchet, hierauf ein absonderliches obachtsames Aug zu tragen, und mir zu hinterbringen, wo fractionen und Partheÿen solten geschmiedet werden wollen, dieselben haben leider mehr als zu viel überhand genommen, und will gleichsam zwischen meinen Erbunterthanen, und denen aus dem Reich, den Catolischen und Protestierenden kein Unterschied gemacht werden, wo mir doch ein jeder gleiche Treue schuldig...” (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1757—391; 1737—6—10.*)

¹³ „... Es scheint es gehen die augen beÿ hoff je länger, je mehr auf, und will verlauten, als wann in petto schon resolvirt seÿe, den Feld-Marschallen von Seckendorf anhero oder nacher Presburg levoviren, diesem guten Herrn wird kein Mensch wegen den aspecten die er finden wird neÿdig seÿn.“ (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—395; 1737—10—21.*)

Belgrádban olyan kirívó jelenségeket észlelt, melyekből csak anyagi természetű visszaélésekre következtethetett.¹⁴

Ez időből többek között az Udvari Haditanácsnak egyik bizalmas rendeletére akadunk, mely császári parancsra hivatkozva, az ezredtulajdonosoknak szigorú büntetés terhe alatt tiltotta meg azt, hogy a tiszti rendfokozatokat rokonzenyvből, vagy haszonlesésből adományozzák.¹⁵

Tehetség dolgában ugyanilyen sivár képet mutat e kor császári hadserege. Savoyai Jenőnek 1736 április 21-én bekövetkezett halála után, nem akadt igazán vezetésre teremtett tábornokok között. A nagy haditapasztalatokkal rendelkező s kétségtelenül tehetséges magyar hadvezért, Pálffy János tábornagyot, aki eleinte a törökországi hadjárat vezénylő tábornokának volt kiszemelve, később valószínűleg szintén titkos udvari kezek mozdították el fővezéri helyéről.

Az eredmény természetesen ennek megfelelő volt. A három évig tartott háború alatt három császári fővezér hagyta el magas állását s a megpróbáltatások sorozata szakadt a császári seregre.

Az utóbbi, tisztán katonai vonatkozású bajokon kívül, melyek nem csupán elszórt jelenségek voltak, s amelyek legnagyobb része általánosan ismert lehetett, a belső politikai viszonyok sem voltak kedvezők. A bekövetkezhető hadjárat felvonulási területébe eső magyar Délvidék és Erdély közállapotai adhattak nyugtalanságra okot. E területek lakosait a két évtized leforgása után is még mindig izgalomban tartotta a kuruc szabadságharc emléke. A nagy fejedelemnek 1735 tavaszán bekövetkezett halála s a külföldön élő bújosok sorsa, főként a köznép lelkében talált visszhangra. Az idegenbe menekült magyarok különben maguk is gondoskodtak arról, hogy a szabadság reményét életben tartsák. A hazai magyarsággal titkos utakon tartották fenn

¹⁴ „...Beÿ dem Schiff—Armement ist die Unordnung so gross, dass bis nun zu auf den Grund nicht kommen kann, wo der fehler und die confusion herrühret. A 1724. hat man von Wien einen Schiffbaumeister Vork-Gert genannt hieher geschückt, welcher ohne weitere Anfrage 4 grosse Schiffe zerschlagen, ohne dass eine Berechnung vorhanden, wo die materialen hinkommen. A. 1725 hat man diesem Mann dem Vernehmen nach 41.000 f. zur reparatur der noch übrigen 6 Kriegsschiffe gegeben, aber auch darüber finde keine Rechnung, das Geld aber glaube um deswegen übel angewendet, weil diese auf so grossen Kosten reparirte Schiffe insgesamt nunmehr auch zerschlagen worden...“ (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—398; 1737—1—ad 10. b.*)

¹⁵ „Anbey Ihrer kayß. Maÿ. allergnädigster willen und ausdrücklicher befehl, das die Regiments—Inhabern bey Vergebung deren Staabs und anderen Officiers Chargen nach gutten wissen und gewissen ohne einiger gemüths neigung, noch argennutz nach der billigkeit und genauester Justiz fürzugehen haben. (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—398; 1737—2—14.*)

az összeköttetést s különösen Erdélyt hálózták be az összeresküvések szerteágazó szálai.¹⁶ Jórészt ezek lobbantották fel az elégtelenség lángjait, melyek, mint a megelőző 1755. évben, véres lázadást szültek.

Mindezeket érezve és tudva, a bécsi császári udvar a kényes helyzetből egyelőre egérutat keresett s az orosz felszólításra azzal válaszolt, hogy a két ellenséges hatalom között közvetítő félként lépett fel. Ezzel kettős célja volt. Egyrészt időt akart nyerni, másrészt pedig titokban abban is reménykedett, hogy ezúton fegyveres beavatkozás nélkül is sikerülni fog a sarokbaszorított töröktől területi engedményeket kapni.

II. Az osztrák-orosz szövetség.

Ausztria, az 1756 május 28-án megtörtént török-orosz hadüzenet¹⁷ következtében, most már forma szerint is háborúskodó két ellenséges hatalom közötti közvetítést elsősorban arra használta fel, hogy az orosz szövetség kérdését alaposan fontolóra vette.

A bizonytalan külpolitikai helyzeten s a hadseregben mutatkozó belső bajokon kívül, az új háború ellen szóltak a pénzügyi viszonyok is. A nemrég lezajlott lengyel örökösödési háború a kincstárt alaposan kimerítette. E körülmények együttes mérlegelése után, Bécsben először az a vélemény kerekedett felül, hogy az orosz felhívásnak semmi esetre sem szabad eleget tenni. Az különben is jogosan visszautasítható. Még pedig annál az egyszerű oknál fogva, mert az 1726-ban kötött osztrák-orosz szövetség a kölcsönös támogatási kötelezettséget csak valamelyik harmadik hatalom részéről történő támadás esetére kötötte ki. Már pedig ebben az esetben Oroszország volt a támadó fél.

A kérdés alaposabb megvitatásánál azonban később olyan szempontok merültek fel, melyek az előbbi felfogást lassan aláásták. Ilyen volt többek között a szentszék megígért pénzbeli támogatása s főként az az aggodalom, hogy az orosz kérés teljesítésének megtagadása esetén, Ausztria szövetségestárs nélkül marad. Ez esetben minden oldalról ellenségtől körülzárva, súlyos helyzetbe juthat. Oroszország mellett vi-

¹⁶ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn, 1737—8—105.

¹⁷ A két hatalom közötti ellenségeskedés, melyre orosz részről, a török fennhatóság alatt élő tatároknak Ukrajnába történt ismételt betörése adott okot, már 1755 őszen megindult. Az orosz hadsereg egyik része — minden előzetes hadüzenet nélkül — a Törökbirodalomhoz tartozó Krimi-félsziget legfontosabb erősségét, Perekopot, a másik pedig Azovot vette ostrom alá.

szont reménye lehetett arra, hogy régi vágya valóra válhat és Törökország testéből újabb területtel növelheti hatalmát.

Mindezekon a megfontolásokon kívül legsúlyosabban a szövetséges Oroszország Fekete-tenger menti terjeszkedési politikája esett mérlegre. A bécsi diplomácia főként attól félt, hogy a cári hadsereg Krim elfoglalása után Moldva és a Havasalföld török része felé fordul és e két tartományt örök időkre elhalássza az orra elől. A császári udvar még ezzel az utóbbi súlyos eshetőséggel is megbarátkozott volna, ha ez egyszersmind nem jelentette volna az Oroszbirodalom közvetlen tőszomszédságát is. Az a gondolat azonban, hogy ebben az esetben a két hatalmat mintegy 60—70 mérföldes közös határ választja majd el egymástól, Bécsben teljesen elviselhetetlennek látszott. Mindenekelőtt azért, mert tisztában voltak azzal, hogy a nagy szláv hatalom közvetlen közelsége Magyarország görögkeleti vallású lakosaira alig maradhat hatás nélkül. A multa való emlékezés is jogosulttá tette az aggodalmat. Ismeretes volt, hogy már Péter orosz cár is megpróbálkozott azzal, hogy Ausztria délszláv alattvalóit könyvek és ajándékok osztogatásával a maga számára megnyerje.¹⁸

Ezekkel a távolabb eső lehetőségekkel való számvetés után, a hangulat egyszeriben megváltozott. Most már az a felfogás kerekedett felül, mely az új háborúban való részvételt elkerülhetetlennek vélte.

Az előrelátás azonban óvatosságra intett. A bécsi udvar a végleges döntés előtt Ostein gróf szentpétervári császári követ útján, alkudozásba fogott. Támogatása feltételeként mindenekelőtt azt kívánta, hogy az orosz hadsereg a Krimi-félsziget elfoglalása után ne forduljon Moldva illetve Oláhország felé, és igyekezzen Lengyelországot is a szövetséghez való csatlakozásra bírni. Ez utóbbi feltétel be nem vallott oka az volt, hogy a bécsi udvar Lengyelországgal szeretett volna Moldván osztozkodni, s ekkor már komolyan elhatározta, hogy Lengyelország semlegessége esetén lemond keleti hódító szándékáról és ezt a tartományt inkább török kézben hagyja.

Ezek után az esetleges támogatás nagyságának kérdése került sorra. Az 1726-ban megkötött orosz-osztrák szövetséges egyezmény a kölcsönös segítségnyújtást 50.000 főnyi segélycsapatban állapította meg. Jogában állott azonban bármelyik

¹⁸ „... wie dann nicht unbekannt ist, was der Caar Peter vor Missionen in unseren Grenzen unter denen Raitzischen Unterthanen herum gesendet, ihnen Bücher und Geschenke austheilen lassen um darin Gemüther zu gewinnen.“ (*Bécsi Kriegsarchiv: Manuscripte 1757, 3—1—16. 15. old.*)

félnek, hogy teljes hadseregével is közreműködjék. Ez alkalommal újra a bizalmatlanság s a hatalmi féltékenység esett latba. Bécsben jól tudták azt, hogy ily kisebb császári erőnek a cári hadsereghez történő csatlakozása csak Oroszország előnyét szolgálná. A háború sikeres befejezése esetén nem képviselne kellő súlyt ahhoz, hogy Ausztria egyenrangú osztozkodó félként léphessen fel. Ettől eltekintve Törökországot ellenséggé tenné, anélkül, hogy az egészből haszon származna. E megfontolások a teljes erővel való közreműködés mellett szóltak.

Mindent egybevetve mivel a békeközvetítéssel megbízott törökországi császári követ, Talman báró eddigi fáradozása eredményt nem hozott, Bécsben 1736. év októberében Oroszország fegyveres támogatása mellett döntöttek.

A cári udvarhoz intézett hivatalos értesítés azonban kötötte azt, hogy az orosz hadsereg a császári erőket minden esetben támogatni tartozik és a békekötés csak mindkét hadviselő fél közös megegyezése alapján jöhet létre.¹⁹

Érdekes, hogy a bécsi diplomácia még mindig korainak vélte, hogy a másik oldalon is nyílt kártyával játszik. Oroszország értesítésével egyidejűleg a török portához intézett átíratában csak célzott arra, hogy a tárgyalások teljes eredménytelensége esetén kenyértörésre viszi a dolgot. Arra is gondja volt, hogy eljárása déli szomszédja előtt olyan színben tűnjék fel, mintha ez utóbbi esetben is csak az Oroszországgal szemben vállalt szövetséges kötelezettségéből kifolyólag, a kényszer hatása alatt nyúlna fegyverhez.²⁰

III. Előkészületek. Hadműveleti tervek.

Bécs az utolsó szót a cári Oroszország felé csak 1736 év őszén mondta ki. A háború és béke kérdése azonban lényegében már ez év nyarán eldőlt. Legalább is erre mutat az, hogy az Udvari Haditanács már július 18-án útbaindította Magyarországra felé az Itáliában s a Rajna mellett állomásozó csapatok nagyobb részét.

A déli hadszíntér részére kijelölt erő zöme, Pálffy János gróf tábornagy parancsnoksága alatt, Bács és Futak környékén gyülekezett. Rajta kívül Erdélyben és Horvátországban.

¹⁹ „...mit dem Beding jedoch, dass die Russische Armee in solcher Situation wäre die Kayserliche in allen fällen zu Secundiren, imgleichen daß Keine ohne der andern Hülffe, sich einiger Gefahr exponirte, fürnehml, aber, daß keiner von beyden Theilen ohne des andern Einbegriff Frieden schließen...” (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1736—587; 1736—10—1.*)

²⁰ *Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1736—587; 1736—10—1.*

a határok biztosítására, több kisebb-nagyobb csoport alakult.²¹

A csapatösszevonások célja egyelőre csak az volt, hogy a törökökkel még mindig tartó alkudozásoknak megfelelő súlyt kölcsönözzön. A hadműveletekre vonatkozólag még nem alakult ki határozott vélemény, s ezért a gyülekező seregrészek csak azt az utasítást kapták, hogy a török határmenti eseményeket figyeljék meg.

A császári sereg felvonulása közben teljes erővel folytak a szükséges hadikészülődések. A hadsereg megritkult sorait újoncozással egészítik ki. Tárgyalások indulnak meg egy kb. 8000 főnyi lengyel-szász segélycsapatnak császári zsoldba való fogadásáról.²² Sebtenben új hadihajókat építenek. A csapatok átkelésének megkönnyítésére a Dunán, Pétervárad mellett hajóhidat vernek. A tábori tűzérseget lövegekkel szaporítják. A határ mentén fából készült hadikórházakat emelnek s rendeznek be. A gyalogság részére 'a fegyverfogások és hadi-gyakorlatozások egyöntetűségét szolgáló szabályzat készül, melyet a következő, 1737. évben a csapatok között tényleg ki is osztottak.²³

Végül Seckendorf tábornagyot teljes hatalommal felruházva, a hadikészülődések ellenőrzésére s a hadsereg megsemmisítésére küldik ki.²⁴

A Pálffy János gróf parancsnoksága alatt álló főerő. időközben gyülekezést befejezte. Első állomása azonban olyan egészségtelen vidékre esett, hogy a csapatai között fellépő járványszerű betegség helyváltoztatásra kényszerítette. Az Udvari Haditanács hozzájárulásával hadseregét a Péter-

²¹ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. F. VII. 1736—7—4.

²² *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—390; 1737—4—19.

²³ „Regulament und ordnung Nach welcher unsere gesambte unmittelbare Kays. Infant. in denen handgriffen und Kriegs- Exertitionen alss in denen Kriegsgebräuch gleichförmig sich zu achten haben.“ (*Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737. 402; 1737—3—1.)

²⁴ E kor katonai szellemére és életére érdekes fényt vet az Udvari Haditanácsnak ez alkalommal Seckendorfhöz intézett leírata, mely többek között a múlt békeéveinek szomorú tapasztalataira hívta fel a tábornagy figyelmét: „Denen Officieren so wenig Tractament geben können dass solche hiedurch in den elendsten Standt gerathen, viele und oft Bey dem gemeinen Mann Geldt und Nahrung Borgen müssten, dadurch dann den Respect verlohren haben und also die ehemalg so heilsam eingeführte Subordination und Disciplin völlig zu Grunde gegangen ist. . . . Die Militär Disciplin anlangend, hat man is so vielen Friedens-Jahren den gemeinen Mann und Officier wenig, oder gar nicht exerciret dergestalt, dass manche Regmtr. nicht einmahl gewusst, das Lager zu schlagen, sondern man ihnen Biss auf die geringsten Kleinigkeiten Instructiones geben müssen, der gemeine Mann ist wenig mit Pulver exerciret worden, woraus entstanden ist, dass in denen Actionen ganze Bataillonon von alten Regimentern auf einmahl Salve gegeben, viele Officiers und Cameraden einander selber Todtgeschossen haben.“ (*Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1736—387; 1736—11—5.)

várad melletti hajóhídon át, szeptember 19-én Szemendriáig vezette elő.

Itt akként kellett elhelyezkednie, hogy a szükséghez képest Zvornik, Nis, Viddin, vagy a Havasalföld felé fordulhasson. Parancsot kapott arra is, hogy a cári hadsereghez összekötő tisztet küldjön, aki a császári csapatok erejét el nem árúlhatja s az orosz hadművelet kezdetét idejében jelenteni tartozik. Pálffy ez utóbbi útasítás értelmében Pratta gróf²⁵ lovaskapitányt küldte Münnich tábornagyhoz, az orosz főserег parancsnokához. A cári fővezérhez intézett kísérő levelében többek között már most világosan és tömören foglalta össze a két szövetséges hadsereg kölcsönös támogatásának alapelveit.²⁶

A császári hadsereg azonban az idő előrehaladottsága miatt ebben az évben már további szerephez nem jutott. mert novemberben téli szállásába vonúlt.

Az 1757-re forduló telet a császári hadvezetőségnek ketős tevékenysége tette mozgalmassá. Az egyik az osztrák és orosz hadseregek együttműködését igyekezett közös hadművelti tervvel szabályozni, a másik a tavasszal meginduló támadás célját és irányát akarta előre meghatározni.

A szövetséges cári hadsereggel való együttműködést illetőleg, a bécsi vezető körök felfogását legnagyobbfokú bizalmatlanság jellemezte. Attól tartottak, hogy Oroszország e hadjárat folyamán nem igen lesz tekintettel szövetségestársa érdekeire. Sőt —ha a saját érdekei megkívánják — a különbékétől sem fog visszariadni. Időközben tudomást szerezve Oroszország háborús célja felől, mely mindenekelőtt a Fekete-tenger északi partvidékének elfoglalását tűzte ki, Bécsben tisztában voltak azzal, hogy a két hadsereg hatóságos kölcsönös támogatásáról már csak a nagy távolság miatt sem lehet szó. Ha egyrészt, a már említett belpolitikai okokból megnyugvással látták a cári hadseregnek távol keleten való alkalmazását, másrészt aggódva gondoltak arra a veszélyre, melyet a két hadseregnek egymástól elhajló hadművelete okozhat. Arra, hogy a török sereg nagyobb része egy szép napon a császári erőkre veti magát. S mivel ezzel a veszéllyel, főleg Törökország közelsége miatt kellett számolniuk, a közös hadművelti tervek megtárgyalása alatt elsősorban erről az oldalról igyekeztek magu-

²⁵ Később Bärenklau ezredes váltotta fel.

²⁶ „... damit dem Feind wann selber auf der einen Seiten angegriffen wird, auf der andern divertiret, und solchemnach beständig in der Mitten gehalten, und beunruhiget, mithin selbem niemahlen Zeit gegeben werden möge, dass er seine Macht auf einmahl gegen die Röm. Kays, oder die Russische Armee wenden könne.“ (Bécsi Kriegesarchiv: Manuscripte 1757: 5—1—16.)

kat biztosítani. Ennek pozitív feltétele azonban a szövetséges cári hadseregnek az osztrák, illetve a magyar határ felé történő előnyomulása lett volna, amitől viszont politikai okok miatt tartottak. Érthető tehát, hogy ezek a tárgyalások nem végződtek megnyugtató eredménnyel. A kettősarcu császári politika beírta azzal, hogy az 1737 január 9-én Oroszországgal kötött titkos egyezményben csak nagy általánosságban, arra az esetre kötötte ki magának a cári hadsereg támogatását, ha a török főerő Ausztriát fenyegetné.²⁷

Ha számbavesszük egyrészt a török seregek mozgékony-ságát, másrészt a cári hadsereg nehézkességét és azt a nagy távolságot, mely a két szövetséges hadsereget egymástól elválasztotta, éreznünk kell, hogy ez a megállapodás, mely a császári és az orosz seregek közötti együttműködést az események fordulásától tette függővé, kevés reális értéket képviselt.

Az egyezmény megkötése után pár nappal — valószínűleg megnyugtatóan — azzal az óhajjal fordult ugyan a bécsi udvar a cári hadvezetőséghez, hogy az orosz hadsereg főereje a Krími-félsziget helyett lehetőleg a Dnyeszter felé forduljon, vagyis a magyar határhoz közeledjék, ez azonban olyan kérés volt, melynek teljesítése valószínűleg kellemetlen meglepetést jelentett volna. Ezt támasztja alá annak a titkos haditanácsnak döntése, mely később, március 3-án, az orosz haditerv közlése után ült össze a császárvárosban. Ez alkalommal szögről-végre megvitatták azt a tervet, mely szerint 1737 tavaszán a cári főerő Münnich tábornagy parancsnoksága alatt Ocsakov elfoglalására fog sietni, míg Lacy tábornagy egy kisebb csoporttal a Krími félszigetre tör. A kérdés az volt, hogy ez a haditerv megfelel-e az osztrák érdekeknek, vagy pedig jobb volna, ha az orosz hadsereg a közelebbeső dnyesztermenti Chotint venné ostrom alá? A császári tábornokok az orosz tervet egyhangúan elfogadták. Közös véleményük az volt, hogy az oroszok e kettős támadásukkal föltétlen magukra fogják vonni a törököket. Ettől eltekintve abban is megegyeztek, hogy politikai okokból is helyesebb ha Chotin vára nem kerül orosz kézre.²⁸

A császári hadműveleti tervre vonatkozólag sem alakult ki egységes felfogás. Már magát a hadjárat célját ille-

²⁷ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—390; 1737—1—5.

²⁸ „... auch über dieses eine politische Frage zu formieren wäre ob es kayserlicher Seits nützlicher seye wenn Chotzin in russischen Händen wäre?“ (*Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—390; 1737—1—1.)

tőleg is eltértek a vélemények. Talman báró, a konstantinápolyi császári követ, egészen az Égei-tengerig szerette volna kiterjeszteni az osztrák ház fennhatóságát. Javaslatát azonban elvetették. Hosszú megfontolás után délen hozzávetőleg a Drin folyó szakaszát, a Timok völgyét és a Dunát, keleten pedig a Prút folyót jelölték ki a hódítás határvonalául.

A hadműveleti tervre vonatkozólag előterjesztett tábornoki vélemények is eltérők voltak. A többség a császári fő-sereg hadműveletét a Morava völgyében történő előnyomulással és Nis elfoglalásával akarta kezdeni. Az ezzel ellentétes véleményt a már ekkor fővezérül kiszemelt, Seckendorf tábornagy képviselte, aki a Duna mentén való előnyomulást és mindenekelőtt Viddin várának elfoglalását javasolta.²⁹

Az ellentétes véleményeket nem próbálták összehangolni. Erre — tekintettel a még bizonytalan helyzetre — nem is vetettek különösebb súlyt.

A döntés csak annyit tartalmazott, hogy a császári fő-sereg, melynek parancsnokságát Pálffy helyett Seckendorfra ruházták át, május hó közepéig Zimony, illetve Új-Palánka mellett egyesüljön és addig ne mozduljon, míg az oroszok előnyomulásáról biztos hírt nem kap. Ebben az esetben azonban minden habozás nélkül törjön ellenséges területre.

A többi csoportoknak ugyancsak május közepéig kellett a határ mentén felvonulniuk.³⁰

IV. A császári sereg csoportosulása és ereje.³¹ Seckendorf tábornagy intézkedései.

1737 május hó közepén a császári sereget ugyanolyan csoportosulásban találjuk, mint az előző év őszén, azzal a különbséggel, hogy a Seckendorf tábornagy parancsnoksága alatt álló derékhad Szemendria helyett Zimonynál és Új-Palánkánál megsztva vonult fel.

Részletes összetétele a következő volt:³²

²⁹ „So gehet weiter meine Meynung dahin, das Euer Kaÿs. May. aus oben angeführten trifftigen Ursachen nirgends anders als an der Donau mit der gesamten Armee zu agiren, und nach beschaffenden Umständen den Anfang der ruptur mit Belagerung von Viddin machen müssen.“ (*Bécsi Staatsarchiv*: K. A. 1737, F. 321.)

³⁰ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—402; 1737—4—2.

³¹ Lásd a mellékelt vázlatot.

³² *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn: 1737—399; 1737—4—15.

Zimony mellett:

a) Tábornokok.

Seckendorf tábornagy	Chanclos	„
Khevenhüller „	Doxat	„
Philippi „	Waldeck	„
Wuschletitz altábornagy	Lersner	„
Wallis „	Daun	„
Petrasch „	Schulenburg	„
Styrum „	Pallavicini	„
Batthyányi „	Mercy	„
Kavanagh „	Riedesel	„
Pálffy K. tábornok	Königsegg	„
Löwenwalde „	Engelshofen	„
Ciceri „		

b) Lovasság.

7 század	a Pálffy J. vértesezredtől	
7 „	a Hamilton	„
4 „	a Caraffa	„
7 „	a Lanthieri	„
7 „	a Seher	„
7 „	a Batthyányi dragonyosezredtől	
7 „	a Philippi	„
7 „	a Savoya	„
5 „	a Dessewffy I. huszárezredtől ³³	
5 „	a Splényi	„ ³⁴

c) Gyalogság.

2 zászlóalj és 1 gránátos század	a Vilczek gyalogezredtől
2 „ „ 1 „ „	az Ogilvi „
3 „ „ 2 „ „	a Max Hessen „
3 „ „ 2 „ „	a Schmettau „
2 „ „ 2 „ „	a Königsegg „
2 „ „ 2 „ „	a Thüngen „
2 „ „ 2 „ „	a Württemberg S. „
2 „ „ 2 „ „	a Seckendorf „
2 „ „ 2 „ „	a Marully „
2 „ „ 2 „ „	a Göldy „
2 „ „ 1 „ „	a Wolfenbüttel „

³³ Cs. és kir. 5. huszárezred.

³⁴ Később feloszlott.

d) Tűzéréség.

212 különböző fajtájú löveg.

Új-Palánka mellett:

a) Tábournokok.

Schmettau táborszernagy	Salm	tábournok
Wurmbrand	Broune	„
Leutrum altábournagy	Berlichingen	„
Thüngen	St. Ignon	„
Miglio	Linden	„
Stein	„	„

b) Lovasság.

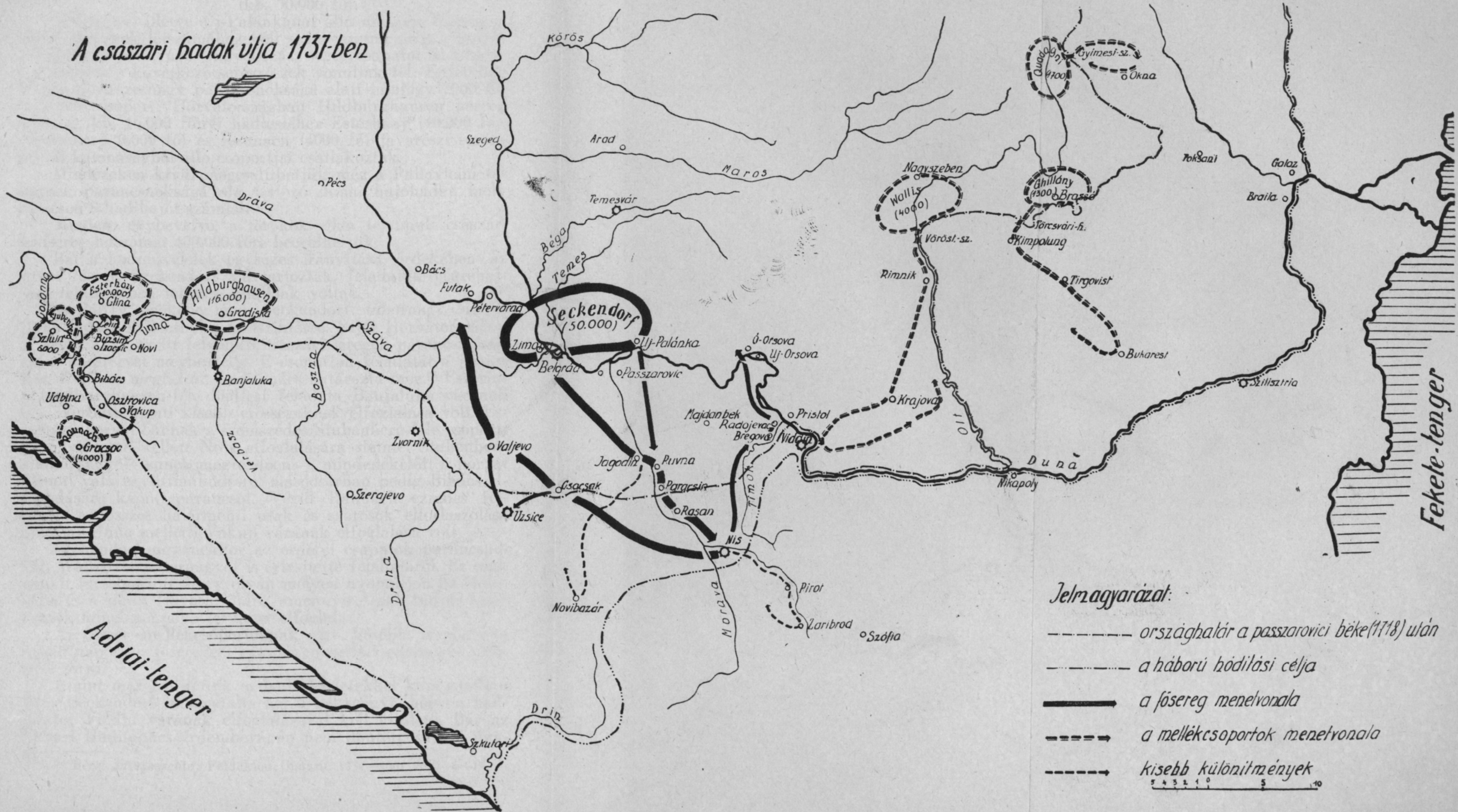
7 század	a Portugal vértesezredtől
7 „	a Cordua „
7 „	a Lobkovitz „
7 „	a Hohenembs „
7 „	a Wurmbrand „
7 „	a Hohenzollern „
7 „	a Bayern dragonyosezredtől
7 „	a Pálffy K. „
7 „	a Württemberg „
7 „	az Althan „
7 „	a Liechtenstein „
5 „	a Csáky huszárezredtől ³⁵

c) Gyalogság.

2 zászlóalj és 2 gránátos század	a Starhemberg gyalogezredtől
2 „ „ 2 „ „	„ a Schulemburg „
2 „ „ 2 „ „	„ a Lothringen „
2 „ „ 2 „ „	„ az O'Nelly „
1 „ „ 2 „ „	„ a Baden-Baden „
1 „ „ 2 „ „	„ a Harrach „
2 „ „ 2 „ „	„ a Vasquez „
2 „ „ 2 „ „	„ a Wallis „
2 „ „ 2 „ „	„ a Damnitz „
1 „ „ 2 „ „	„ a Fürstenbusch „
1 „ „ 2 „ „	„ a Bareuth „
2 „ „ 2 „ „	„ a Müffling „
2 „ „ 2 „ „	„ a Heister „
2 „ „ 2 „ „	„ a Wallis W. „

³⁵ Cs. és. kir. 9. huszárezred

A császári hadak útja 1737-ben

A főszereg mindössze: 145 lovasszázad, 48 gyalogzászlóalj,
47 gránátoszázad és 212 löveg.
(kb. 50.000 fő).

A Zimony, illetve Új-Palánkánál álló császári főszeregen kívül, melynek létszámához kell számítanunk még a hozzávetőleg 8000 főre rúgó lengyel-szász segélycsapatot is, a határok mentén a következő seregrészek vonultak fel: Erdélyben Wallis tábornagy parancsnoksága alatt mintegy 7000 főt számláló csoport; Horvátországban Hildburghausen herceg erősebb, kb. 16.000 főnyi hadtestéhez Esterházy (10.000 fő), Stubenberg (6000 fő) és Raunach (4000 fő) javarészt soron kívüli katonaságból álló csoportjai csatlakoztak.

Mindezekon kívül megemlíthetjük még a Pallavicini tábornok parancsnoksága alá tartozó dunai hajóhadat, mely összesen 8 hadihajót számlált.

Mindent egybevetve, a törökök ellen felvonult császári hadsereg létszámát 100.000 főre becsülhetjük.

Bár a hadműveletek egységes irányítása érdekében az egyes részek Seckendorf alá tartoztak, feladatuk végrehajtása tekintetében teljesen önállóak voltak.

A Pálffy örökébe lépő Seckendorf tábornagy május 30-án indult el Bécsből a hadszíntérre. Útját Horvátországon át vette, hogy az itt felvonult császári seregek parancsnokai-
val a haditervet megbeszélje. E csoportok feladatát a június 5-én Eszéken megtartott haditanács határozta meg.³⁶ Eszerint a Hildburghausen-féle hadtest feladata Banjaluka várának és a Verbasz menti kisebb erősségeknek elfoglalása volt. Esterházy horvát bánnak a szomszédos Stubenberg-féle csoporttal együttesen kellett Novi elfoglalására sietnie. Stubenberg altábornagy — ennek megfelelően — mindenekelőtt a horvát bánnal való együttműködésre, másodsorban pedig Bihács elfoglalására kapott parancsot. Végül Raunach ezredes feladata, az összes határmenti utak és szorosok eltorlaszolása után, az Unna melletti Vakup várának elfoglalása volt.

Seckendorf ugyanekkor az erdélyi csapatok parancsnokát, Wallis tábornagyot is értesítette feladatáról. Ez csak annyit tartalmazott, hogy olyan mélyen nyomúljon be Moldvába és a török Havasalföldre, amennyire csak tud és igyekezzék minél nagyobb területet elfoglalni.

Az összes mellékcsoportoknak egy később meghatározandó napon, a főszereggel egyidőben kellett ellenséges területre törni.

Amint már említettük, a hadműveletekkel kapcsolatban főleg Seckendorf hangoztatta azt a véleményt, hogy a hadjáratot Viddin várának elfoglalásával kell kezdeni. Bár az Udvari Haditanács érdembévágón nem döntött, idővel úgy-

³⁶ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—400; 1737—6—15.

látszik megbarátkozott ezzel a gondolattal. Ezt támasztja alá az a körülmény, hogy Gramlich alezredest már április közepén kiküldte a Timok folyóhoz Majdanpeken át vezető út szemrevételeére, a dunai hajóhad két hadihajója³⁷ pedig ugyanekkor átkelt a Vaskapun s e fontos víziút biztosítására az alatt vetett horgonyt.

Seckendorf tábornagy Horvátországon át június 11-én ért a főszereghez. A helyszínen látottak alapján egyszeriben megváltoztatta eredeti tervét. Elhatározta, hogy Vidin helyett a Morava völgyén át először Nis várának elfoglalására fog előnyomulni. Szándéka megváltozásáról azon melegében értesítette a bécsi Udvari Haditanácsot. Okúl azt hozta fel, hogy a nyári esőzések következtében kiöntött Duna Passzarovic környékét teljesen vízzel borította el s így lehetetlen a folyó partvidékén menetelni. Ugyanekkor jelezte azt is, hogy a hadműveleteket, a folyó áradása miatt, csak július 12-én kezdheti meg, amely napon az egész császári hadsereg egyszerre fogja a határt átlépni.³⁸

Ezek után érthető, hogy Seckendorf új hadműveleti terve Bécsben megdöbbenést keltett. Az udvari körök véleménye az volt, hogy a császári fővezér maga sincs tisztában azzal, hogy mit akar. A felkavart hangulatra jellemző, hogy az Udvari Haditanács elnöke, Königsegg tábornagy hirtelenében teljesen új hadműveleti tervet dolgozott ki, mely a császári hadműveletek súlypontját Boszniába helyezte volna át. Az első napok felindulása után azonban később megnyugodtak a kedélyek. S bár maga a császár is helytelenítette Seckendorf eljárását, erre csupán burkolt célzások estek.

V. A császári főszereg hadműveletei.

1. Előnyomulás a Morava völgyében.

Miután a Morava völgyében történő előnyomuláshoz szükséges előkészületek megtörténtek, az időközben Zimony alól Belgrádig hatolt császári főszereg nagyobb része június 29-én Jagodina felé elindult. Az Új-Palánkánál lévő kisebbik csoportnak Ravnánál kellett a derékhad zöméhez csatlakozni. A két seregrész egyesülése a terv szerint július 11-én történt meg.

Ezt megelőzőleg, 10-én. Lotharingiai Ferenc herceg elnökele alatt Jagodinán haditanács gyűlt egybe, hogy a közeljövő teendőit megvitassa. A haditanács tagjai elhatározták, hogy a császári sereg a határvonal átlépése után egye-

³⁷ A „St. Carl és St. Elisabeth“ hadihajók.

³⁸ Bécsi Staatsarchiv: K. A. 522.

nesen Nis felé fordul. A várat körülzárja és mielőbb elfoglalja. Utána az adott viszonyok fogják megszabni a további hadmozdulatok célját és irányát.

Seckendorf eredetileg az összes császári erőknek az ellenséges területekre való betörése napjára július 12-ét jelölte meg. A tűzéranyag és lövegek utánszállítása azonban a Moraván előre nem látott nehézségekbe ütközött, úgyhogy a császári főserég pihenőt iktatott közbe s ezért csak 15-én ért Paracsinra, mely napon elsőnek az elővédként kikülönített „Dessewffy“ huszárezred lépte át a határt. A huszárokat követte Miglió altábornagy parancsnoksága alatt 1600 német lovas és 12 gránátos század, míg a főserég zöme Paracsinon maradt vissza.

A kezdet nehézségeivel természetesen az elől haladó huszároknak kellett megbirkóznunk. Feladatukat derekasan oldották meg. Az útjukba akadt kisebb török megerősített helyeket lóról szállva rohanták meg. Úgyhogy az utánuk következő császári csapatok jóformán minden ellenállás nélkül értek Nis alá. A Festetics ezredes parancsnoksága alatt előnyomuló „Dessewffy“ huszárok különösen Rasan elfoglalásánál tüntették ki magukat.

Az elől járó csapatok a lakosság megnyugtatóására a háború okát ismertető és szabad vallásgyakorlatot ígérő,³⁹ latin és németnyelvű császári kiáltványokat vittek magukkal, melyekre érdemes lesz ez alkalommal, valamivel bővebben kitérnünk. Előzőleg azonban egy ezzel szorosan összefüggő korábbi eseményhez nyúlunk vissza.

A magyar Udvari Kancellária még az 1718 július 21-én megkötött passzarovici béke előtt bejelentette igényét azokra a déli területrészekre, melyek eredetileg a magyar Szentkoronához tartoztak, s melyek e béke következtében a török fennhatóság alól elszakadtak.

A kérés eldöntésére III. Károly elnöklete alatt összeült tanácskozás, tekintettel egyrészt a Magyarországon uralkodó zavaros belpolitikai helyzetre, másrészt a barátságtalan magyar-serb viszonyra, a magyar kívánságot kereken elutasította és e tartományok igazgatásával az Udvari Haditanácsot bízta meg. Az Udvari Haditanács a döntésről azzal a megjegyzéssel értesítette Savoyai Jenőt, hogy a Magyar Kancel-

³⁹ „.....Cristianis sub duro Turcarum iugo iam dudum gementibus, opemque Nostram respicientibus, quam maxime auspiciat..... Illis enim sub ea, quā dictum est, lege non modo protectionem Nostram indulgemus, sed et liberrimum ac publicum religionis cultum iuxta ritum, quem profitentur, concedimus...” — (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn, 1737—591; 1737—6—40.*)

lária ehhez hasonló és a császári érdekekre káros kezdeményezését a jövőben lehetőleg még csirájában fojtsa el,⁴⁰

Ez volt a bécsi udvar hivatalos álláspontja a passzarovici béke idején. Közel két évtized múlva azonban, amikor a háború megindítására keresett jogalapot, Magyarországnak Boszniára vonatkozó ősi igényére támaszkodott. Arra, amit előzőleg megtagadott tőle.

*III. Károly ez alkalommal Szerbia és Bosznia lakosságához intézett kiáltványában Zsigmondra mint elődjére hivatkozott, aki elsősorban magyar király volt, s aki ebben a minőségében, Boszniát kifejezetten Magyarország fennhatósága alá csatolta.*⁴¹

2. Nis meghódolása (1757 július 25-én).

Az a tiszti járőr, melyet Seckendorf még 14-én Nis várába küldött előre, hogy a parancsnokló török basának a hadüzenetet átnyújtsa s a várat megadásra szólítsa fel, egy magasabbrangú török lovastiszt kíséretében 18-án érkezett vissza. A török kihallgatáson jelentkezett a császári fővezérnél, s nyíltan beszámolt arról a fejetlenségről, melyet a császári hadüzenet sorukban előidézett: A háború váratlanul érte őket és egyébként sincsenek abban a helyzetben, hogy komoly ellenállásra gondoljanak. A vár elhanyagolt állapotban van; megszálló ereje alig 500 fő. Ilven körülmények között valószínűnek tartja, hogy az egyetlen lövés nélkül is megadja magát; szükségük volna azonban 10 napi haladékra, hogy magatartásukra a portától utasítást kérjenek. Seckendorf a kérést udvariasan, de határozottan visszautasította s ki-

⁴⁰ „Das Gesuch der hungarischen Hofcancley auf die Orientalia und andere der orton vorkommende Politica können wir umb so vil sicherer dilatorie tractiren, weilten Ihre Kays. Maytt. mit Ertheillung der von solcher vber ihr neues referat verlangenden resolution ein gleiches principium führen, und in der den 25. pass vor Ihrer Allerhöchsten Persohn gehaltenen Conferenz, das Sie darauf keine Reflexion machen, und sothanes Gesuch weder thunlich, weder gegründ anseheten, ganz deutlich zu erkennen gegeben. Wir seynt aber ebenfals der ohnmasgebige Mainung, das nach geendigten Friedenswerkh darvon formblichen zu reden und der dadurch von erneter hungarischer Hofcancley suchende Eingang zu einer dem allerhöchsten kays. Dienst nachtheilligen Erweitherung in primo limine ein für allemahl abzuhindern seye.“ — (*Langer*: Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717—1759. Hivatkozás a Hof- Kriegs-Raths- Registratur 1718, Juli No 156/1. Reg.-ra.)

⁴¹ „... das Königreich Bosnien Unserm im Reich glorwürdigsten Vorfahrern, Kayser Sigmundo theils durch innerliche Unruhen, theils durch glücklichere Waffen des derzeitigen Gros-Sultans, Bajazets entrissen. .... um selbiges, und dem Kay. Scepter vormals unterthänige Königreich zu recuperiren, und unseren Erbländern wiederum einzuverleiben.“ — (*Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1757—590; 1757—5—ad 2.).

jelentette, hogy előnyomulását tovább folytatja. „Mert — amint jelentésében írta — a háború lényege megköveteli azt, hogyha az ember 80.000 főnyi hadsereget állított fel, azzal nem ülhet tétlenül.“⁴²

Hogy kijelentésének megfelelő súlyt kölcsönözzön, Philippi tábornagyot 2000 gránátossal, 6 löveggel és 7 német lovas ezreddel Nis felé küldte előre. Ez a csapat, útközben egyesülve az előzőleg kirendelt Miglio-féle különítménnyel, 23-án ért Nis közelébe. A török várparancsnok újból alkudozni kezdett, de Philippi csak 24 órai meggondolási időt engedélyezett, azzal a figyelmeztetéssel, hogy ennek lejárta után a várórség közül senkinek sem fog kegyelmezni. Seckendorf közben tudomást szerezve a törökök vonakodásáról, 25-én Leutrum altábornagy parancsnoksága alatt még 4 gyalogezredet és a „Csáky“ huszárokat küldte előre.

Fegyveres összetűzésre azonban már nem került sor. Ugyanaznap, vagyis 1737 július 25-én, mindkét fél aláírta a vár átadását tartalmazó egyezményt, mely a törököknek szabad elvonulást biztosított. A vár parancsnoka ellenben kikötötte azt, hogy a várkapuk kulcsait csak akkor adja át, ha az egész császári sereg megjelenik a falak alatt.⁴³

Ezek után, 27-én most már a főszereget visszamaradt része is megindult Nis felé. A vár ünnepélyes átadása másnap, 28-án történt meg. A császári csapatokat a vár északi kapuja előtti küldöttség fogadta, mely ősi török szokáshoz híven, beszed kíséretében, fehér kendővel leborított tálcán nyújtotta át a vár kulcsait Lotharingiai Ferenc hercegnek.

A meghódolt erőd parancsnokságát Leutrum altábornagy vette át, akinek első dolga volt, hogy a vár előtti tereprész felderítése véget a „Dessewffy“ huszárezredet Szófia felé küldte ki. A huszárok ellenséges lovasoktól körülnyűzsögve egész Zaribrodig jutottak s aránylag kevés veszteséget szenvedve tértek vissza.

Nis meghódolásának örömhírével Grünne császári ezredes lovagolt Bécsbe, ahol az első sikerre minden titkos aggodalom felhője eloszlott. Az udvar hangulatára s arra a közvetlen viszonyra, mely e kor uralkodóit hadvezéreihez fűzte. jellemző az a levél, melyet ez alkalommal III. Károly intézett Seckendorfhoz. Ebben a császár többek között arra figyelmeztette a tábornagyot, hogy egészségére jobban vigyázzon és hogy a győzelem örömére legalább egy török

⁴² Bécsi *Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—400; 1737—7—37.

⁴³ „Capitulation von Nissa“. (Bécsi *Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—402; 1737—7—9.).

templomban tartasson szentmisét, a többit pedig rombol-tassa le.⁴⁴

3. A viddini vállalkozás.

A Morava völgyében előnyomuló császári fősereggel többé-kevésbé egyidőben, a többi császári erő is török területre tört. Vállalkozásukat azonban nemigen kísérte szerencse. Különösen a horvát határmenti csoportokhoz szegődött mindjárt kezdetben a balsors. Nis meghódolása után nemsokára Raunach ezredes vereségéről szóló hírek érkeztek meg a császárvárosba. A lesújtó hírek hatása alatt az Udvari Haditanács most már azt szerette volna, ha Seckendorf Nis alól egyenesen Bosznia felé fordul. Az augusztus 6-án kelt, s a császári fővezérhez intézett leiratában ezt a kívánságát juttatta kifejezésre.⁴⁵

A bécsi figyelmeztetés ellenben későn érkezett meg Nis alá. Seckendorf időközben már döntött. Nem feledkezve meg azokról a burkolt szemrehányásokról, melyeket nemrég még azért kellett zsebvágnia, mert Viddin helyett Nis felé vezette csapatait, elhatározta, hogy serege egyrészét Viddin ostromára küldi, a többivel pedig a vár közelében várja be az eredményt. Ennek megfelelően augusztus 1-én Khevenhüller tábornagyot 2 gyalog, 14 lovas ezreddel, 100 „Csáki“ huszárral, 20 gránátos századdal és 38 löveggel a viddini vár elfoglalására küldte. E csoport megerősítésére jelölte ki a még útban lévő lengyel-szász segélycsapatot és a Vaskapu közelében hongonyzó dunai hajóhadat is.

Khevenhüller hadteste a Timok folyó mentén előnyomulva, augusztus 10-én ért Bregovára, ahonnan a várat megadásra szólította fel. Az elutasító válasz után pár napra, 14-én 8 lovas ezreddel a vár szemrevételeire indult. Mindenütt a Duna partvidékén haladva, észak, illetve északkelet felől igyekezett a vár közelébe jutni. A császáriak első próbálkozását egy tragikus esemény tette emlékezetessé. Az élen haladó 500 német lovas elszakadt a főcsapattól s útközben egy szélesebb ingoványhoz ért, melyen csak keskeny, csapásszerű út vezetett keresztül. A törökök már messziről felismerve az ellenséges lovasokat, az ingovány rejtett mellékutain át hátukba kerültek. Váratlan felbukkanásuk nagy riadalmat okozott a szűk úton üggető császáriak között. A hátullévők

⁴⁴ „.... Fahret nun fort, um mich und mein Erzhaus euch verdient zu machen, und schonet anbey mehrers Eure Gesundheit.... dahero Sorge wird getragen werden müssen, dass wenigstens in einer Moschee die heilige Mess wird gelesen, und so also zum Gottes Haus gemachet, die übrige aber getilget werden müsse...“ — (*Bécsi Staatsarchiv*; K. A. F. 322.

⁴⁵ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—401; 1737—8—22.

megszaladtak, az elöl haladók viszont a zajra visszafordították lovaikat. Csakhogy a nagytestű állatok a szűk ösvényen nem tudtak gyorsan megfordulni. Keresztben elzárták az utat s ezért a reájuk rohanó császári lovasok keresztül estek rajtuk. Ebben a fejtelenségben a törököknek könnyű dolguk akadt. Sorjában kaszabolták le a földön fekvő, védtelen ellenséget s utána. a főcsapat közeledésekor a várba húzódtak vissza.⁴⁶

Khevenhüller a balsiker után, melynél 224 német lovasa maradt a csatatéren, a főcsapattal körüllovagolta a várat s éjjel felé Bregovára tért vissza.

Innen, pár nap múlva, a nehéz tűzéréség, valamint az ostrom előkészületekhez szükséges anyag (rőzse stb.) hiányára hivatkozva. Seckendorfhoz intézett előterjesztésében az ostrom elejtését javasolta.⁴⁷

Bár az általa felhozott nehézségek tényleg fennforogtak, mégsem lehettek olyan súlyosak, hogy az ilyen, félig-meddig becsületbevágó elhatározását indokolttá teheték. A császári parancsnokot valószínűleg a kezdet balsikere és főként az kedvetleníthette el, hogy a várnak jól kiépített védelmi berendezéséről személyesen is meggyőződött.

Seckendorf kelleetlenül helyt adott a javaslatnak, de mivel érezte, hogy valamit mégis tennie kell, mert a török erőd megadásra való felszólítása után nem állhat pusztá kézzel tovább — egyébként is félve az udvar esetleges szemrehányásától — a vár bombázásának a gondolatát vetette fel. A császári fővezér ajánlata tábornoki haditanács elé került. Ennek egybehangzó véleménye az volt, hogy a vár bombázásáról már az idő előrehaladottsága miatt sem lehet szó; helyette helyesebb, ha az egész császári főserég Bosznia felé fordul.⁴⁸

A császári fővezérnek az ostrom elejtésével szemben táplált aggodalma helyesnek bizonyult. Az erről szóló jelentés az udvarnál élénk visszatetszést keltett. Nyomában a nyílt szemrehányások özöne zúdult Seckendorfra. Különösen azt vetették szemére, hogy Viddin megadásra vonatkozó felszólítása után, az ostrom elejtésével voltaképp a császári fegyverek tekintélyén esett csorba. Maga III. Károly is, — aki eddig a Seckendorf ellen időnként felülkerekedett véleményt tompítani igyekezett — meglehetősen éleshangú, megrovólevelet intézett a fővezérhez.⁴⁹

⁴⁶ „...der Feind hat deren gefangenen und mit Pferd gestürzt, oder sonst in seine Gewalt bekommen nicht geschonet, sondern die Köpfe abgehaut und auf die Pfahl zu stecken“. (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—401; 1737—8—76.*)

⁴⁷ *Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—401; 1737—8—73.*

⁴⁸ *Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—401; 1737—8—73.*

⁴⁹ „...So gestehe ich gern dass mich eure Geheimer bericht vom 25. dieses M. ungemein betroffen habe. Die reputation meiner Waffen wird andurch einen nicht geringen anstoss leiden...“ (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—401; 1737—8—126.*)

A tábornagy hiába mentegetődzött válaszában azzal, hogy a császári fegyvereken csorba nem esett; a várostromhoz semmiféle előkészületek nem történtek és ezért a török várparancsnokhoz intézett felhívás nem tekinthető ünnepélyes felszólításnak.⁵⁰ A személyével szemben Bécsben felülkerekedett bizalmatlanságot nem tudta eloszlatni. Ettől kezdve — most már félig-meddig a császári kegyből is kiesve — minden ténykedését szigorú bírálat követte.

Viddin ostromának elejtése után, a további hadműveletek leszögezése céljából Pristolban, augusztus 29-én, Lotaringiai Ferenc herceg elnöklete alatt haditanács gyűlt egybe, mely a következőképp döntött: A császári főserég Nis alól Uzsize felé fordul, a 6 lovas és 5 gyalogezredre csökkentett Khevenhüller hadtest pedig a Radojevácnál lévő élelmezőraktár biztosítására, ennek közelében helyezkedik el.⁵¹

4. Uzsize bevétele. (1737. október 2.)⁵²

A császári főserég zöme jóformán egész augusztus havában Nis közelében vesztegelt. Innen két okból nem mozdult.

⁵⁰ ... An den Commandanten zu Viddin abgegebene Schreiben kann ich aus Mangel der nicht erfolgten Investirungs-Formalitaeten obenfalls für keine solemne Aufforderung ansehen und dahero auch nicht ermassen, daß diesfalls denen Kays. Waffen die mindeste Disreputation zugegangen wäre. (*Bécsi Kriegsarchiv*: Manuscripte 1737; 3—1—16.)

⁵¹ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1737—401; 1737—8—122.

⁵² 1. térkép.

MAGYARÁZAT:

1. A vár előtti palánkszerű erődítés a figyelőtoronyokkal.
2. Figyelőtorony közvetlen a várkapu előtt.
3. } cölöpkerítések.
4. }
5. A várkapu előtti meredekfalú, sziklábavájt mélyedés.
6. A főkapu.
7. Régi, az ostrom alatt javarészt szétrombolt városrész.
8. A nagy torony a fedélnélküli kőbástyával.
9. Oldalfal egy lőszerraktár céljaul szolgáló toronnyal.
10. Figyelőtorony.
11. Két sziklába vájt kazamáta.
12. Sütőkemence.
13. Fából összetákolt figyelőtorony.
14. Malom.
15. A víztoronyba lefelé vezető lépcsősor.
16. A magaslaton épült víztorony.
- A. 2—3 lábnyi magas kőből épült fedezékek.
- B. Régi, szétrombolt malom (a térkép felső balsarkában).
- D. } Császári lövegek.
- E. }
- F. Gyorstüzelő ágyú a vaskapu ellen.
- G. Óvóárok a lőszerkocsik számára.

Egyik volt az, hogy szükség esetén Khevenhüllert Viddin ostromában támogathassa, a másik pedig, hogy a meghódolt Nis várát ellenállásra alkalmassá tegye. Az augusztus 29-iki pristoli haditanács azonban új feladattal bízta meg, ezért tovább itt nem maradhatott.

Seckendorf, az időközben Leutrum altábornagy helyébe lépő Doxat tábornokot a védelemre vonatkozólag megfelelő utasításokkal és megszálló csapatokkal ellátva Nis várában hagyta, ő maga pedig a fősereggel Uzsice felé fordult, hogy innen az Udvari Haditanács kívánságának megfelelően, Boszniába igyekezzenek.

A császári főserég szeptember 16-án ért Csacsakra, ahol a derékhad állva maradt, míg Philippi tábornagy 4 lovaszreddel, 12 zászlóaljjal és ágyúkkal Uzsice ostromára ment.

A vár maga, részint kopár, részint sűrűn benőtt hegynyúlványok kellős közepében, meredekfalú sziklatömb hátára épült. Tövében félköralakban gyorsfolyású hegyipatak sietett tova, mely a várbelieket vízzel látta el. Ez utóbbi célra két torony szolgált. Az egyik közvetlen a patak partján épült és hosszú lépcsősor vezetett le hozzá (15); a másik a sziklatetőn állt, ahonnan kötélén függő korsóval merítették a vizet (16).

A vár belsejébe csak a kapun (6) keresztül lehetett jutni, melyet egy sziklábavájt, hasadékszerű mélyedés választott el a külvilágtól (5). A várat ezen a nyitott oldalon széles várfal (9) és egy nagyobb, fedélnélküli körbástyával ellátott torony védte (8). Előtte egy félköralakú, megfigyelő tornyokkal és 2—3 láb magasságú kőfalfedezékekkel megerősített, palánszerű védőművet találunk (1).

A vár őrsége hozzávetőleg 200 főre rúgott.

Miután a császári csapatok a vár körül elhelyezkedtek, 28-án maga Seckendorf vette kezébe az ostrom irányítását.

Mindenekelőtt, hogy a felmentő csapatok előnyomulását megakadályozza, a közeli szorosokat zárta le. Utána a várkapu elé két gyorstüzelő ágyút állított (F) és a környező magaslatokra szintén lövegek kerültek (D. E), melyek 30-án hatásos tüzelésbe fogtak.

Seckendorf október 1-ére tűzte ki a vár megrohanását. Időközben azonban kémek útján tudomására jutott, hogy a külső várkapu mögött még egy kövel eltorlaszolt vaskapu van, ezért 2 ácsnak és 3 szőkevény rácnak azt a parancsot adta, hogy a támadással egyidőben a kapukat törjék be.

A megjelölt nap délelőttjén, 10 óra tájt a császári csapatok tényleg támadásba fogtak. A két szárnyon a gránátosok, középen pedig Waldeck tábornok vezetése alatt 4 gyalogzászlóalj indult támadásra. Amikor a törökök a falakon megjelentek, a tűzéréség is löni kezdett. Ezalatt a várkapukhoz kirendeltek is döngetni kezdték a szakadék széléről a külső

kaput. Ezt be is törték, de amikor a belső várkapu feszegetéséhez fogtak, a falakról olyan hatalmas kőzapor zúdult rájuk, hogy az egyik rác a mélyedésbe zuhant, a többi pedig megfutott.

Az első eredménytelen próbálkozás után a császáriak egy réstörő ágyút igyekeztek a kapu elé vonszolni, ami nagy ügyel-bajjal — 60 halott és sebesült árán — estére tényleg sikerült is.

A támadás megismétlését Seckendorf másnapra tervezte, az ostromlővegek ellenben továbbtüzeltek.

Estefelé a várfalakon megjelenő törökök alkudozásba bocsátkoztak, mire Seckendorf tolmácsot küldött a várba, aki előtt a vár parancsnoka kijelentette, hogyha a tüzelés megszűnik, elfogadható feltételek mellett megadja magát. A tárgyalások eredményeképp másnap, október 2-án az egvezményt megkötötték. A törökök szabad elvonulása után Schengen százados parancsnoksága alatt mintegy 200 főnyi császári csapat vonult a várba.⁵³

Utána az ostromló csapatok a főszereghez csatlakoztak s mivel ekkor már az összes Boszniába betört császári csoportok a határ mögé vonultak vissza, Seckendorf maga is egyenesen északnak fordult s hadifáradalmak által megviselt seregét a legrövidebb úton a Száva mögé vezette.

5. *Lentulus ezredes kikülönítése.*

A császári uralom alá kívánczó s fegyveres felkeléssel biztató Novibazár környéki albánok támogatására Seckendorf a főszeregtől még útközben Lentulus ezredest küldte ki a „Splényi“ huszárezreddel, 200 német és 1000 rác lovassal.

Ez a császári különítmény augusztus 2-án ért Novibazár közelébe. Közeledésének hírére a vidék harcias keresztény lakosai, ígéretükhöz híven fegyvert ragadtak s a közelben lévő török katonaságot elűzve, a császári csapatokhoz csatlakoztak.

A kezdet első sikere után azonban ez a magára hagyott különítmény csakhamar súlyos helyzetbe jutott. Lentulustól a „Splényi“ huszárezredet, a Magyarországon kitört belső zavargások elfojtására elvezényelték. Csapata megcsappant. Ezzel szemben a törökök csakhamar ellentámadáshoz készülődtek.

Lentulus szorongatott helyzetében a főszeregtől kért segítséget. Seckendorf először Pfefferkorn alezredest küldte 300 főből álló különítménnyel támogatására. Ezt az osztagot

⁵³ Seckendorf harcjelentése az ostromról. (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1757—401; 1757—9—71.*)

azonban a törökök útközben meglepték és szétszórták. Utána Schmettau tábornok ment 2000 császári katonával segítségére. Ennek a nagyobb csoportnak sem volt szerencséje. Élelmezési nehézségek miatt félútról visszafordult.

Lentulus helyzete idővel teljesen tarthatatlanná vált, úgyhogy felsőbb parancsra, a felkelőket magukra hagyva, szeptember közepén Uzsice felé fordult, ahol a később odaérő fősereggel egyesült.

VI. Események a mellékhadszíntereken.

1. Boszniában.

A horvátországi seregrészeknek a császári fősereggel egy időben, azaz július 12-én kellett ellenséges területre törniök. Közbejött akadályok azonban, ugyanúgy mint a főseregnél, itt is elodázták a határidőt. E területre szelvonult császári csoportok legtekintélyesebbike, a Gradiska környékén gyülekezett Hildburghausen-féle hadtest is — a Száva kiöntése miatt — csak 15-én lépett török földre.⁵⁴ A többi kisebb seregrészek közül csak Raunach ezredes tartotta meg a támadás megjelölt napját. Amint látni fogjuk, vesztére. Vegyük sorra őket:

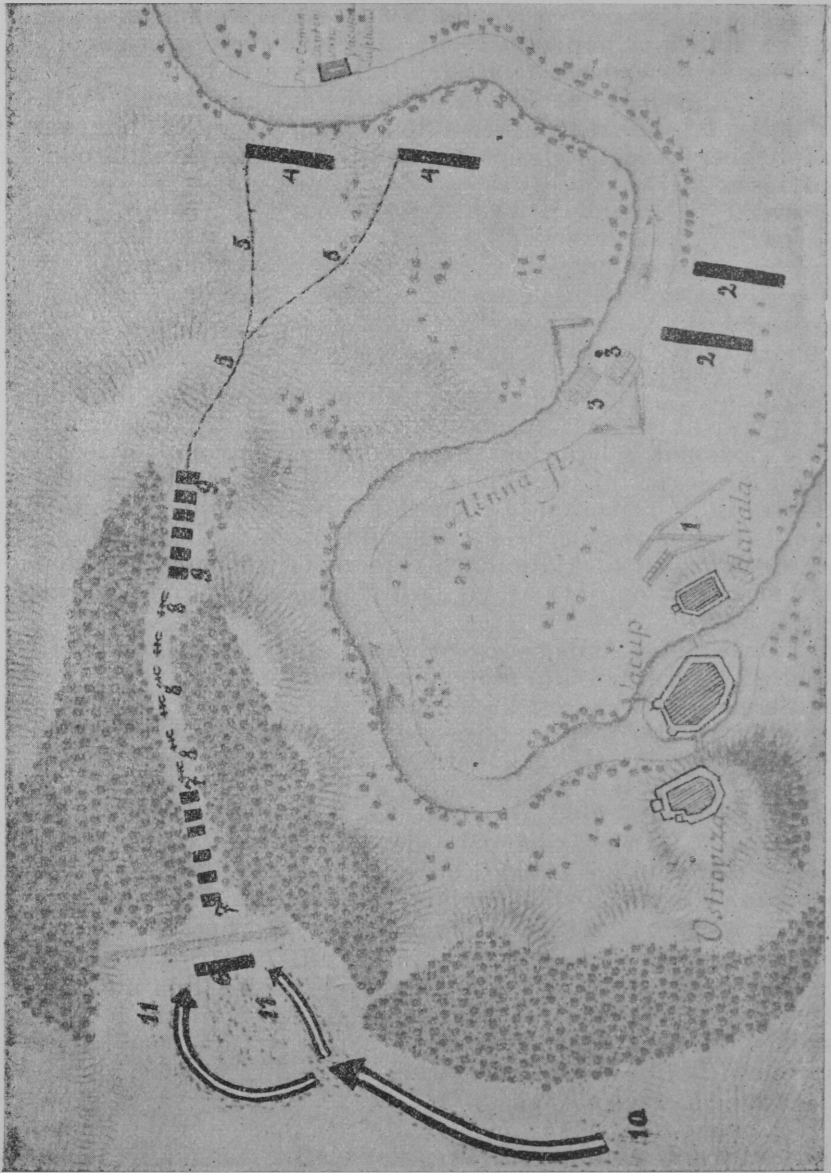
Stubenberg altábornagy Szluin közelében elhelyezkedett, mintegy 6000 főből álló csoportja, tudomást szerezve a Hildburghausen-féle hadtest késlekedéséről, csak 17-én hajnalban lépte át a határt. Feladata értelmében egyik része (kb. 2000 fő). Herberstein tábornok parancsnoksága alatt, Izacsicon át Bihácsig nyomult, a másik pedig Cetin felé portyázott. Nyomban rá mindkettő visszahúzódott. Kis lélekzetvétel után, 20-án Herberstein, a horvát bánnal való összeköttetés végett, újból Cetin felé fordult és ennek külvárosát felgyújtotta. Már a vár ostromához akart fogni, amikor Stubenberg, hírt szerezve Raunach vereségéről, a határvonal mögé parancsolta vissza.

Esterházy a hozzávetőleg 10.000 fő, javarészt irreguláris, horvát határőrökből álló seregével 20-án Glina alól Buzsim ostromára sietett s a várat megadásra szólította fel. Mivel azonban nehéz tűzérseget sürgetése dacára sem kapott s emellett Stubenberg csatlakozására is hiába várt, kénytelen volt visszafordulni.

Egyedül a Gracsac mellett álló Raunach ezredes támadott a kijelölt napon.⁵⁵ Mit sem sejtve szomszédai késedelméről, mintegy 4000 főnyi seregével július 12-én török terü-

⁵⁴ Működésének részletes leírását lásd a Hadtörténelmi Közlemények 1954. évfolyam III—IV. füzetében.

⁵⁵ Lásd a 2. térképet.

letre vonult. Miután az Ostrovica felé kiküldött felderítő különítménye e környéken ellenséget nem talált, 17-én csapataival az Unnán áthajozott s Vakup, illetve Havala közelében ütött táborn (2). Ugyanaznap a vár közvetlen közelében fútoárkokat vont (1) s 19-én az ostrommúbe lövegeket állított.

A vár megvívásához már minden előkészület megtörtént, amikor a császári parancsnok kémei azt jelentették, hogy a közelben kisebb török erő gyülekezik. A kiküldött felderítő járőrök a hírt megerősítették, megjegyezve azt, hogy a törökök száma időközben 5000 főre szaporodott. Raunach erre attól félve, hogy az ellenség esetleg visszavonulási útját elzárja, az ostromot félbeszakította és seregét tutajokon a folyó túlsó partjára vitte vissza (3). 22-én már ismét a folyó balpartján állt (4). Mit sem sejtve a közel jövő eseményeiről, táborn ütött és nyugodtan étkezésre adott parancsot.

Időközben azonban a törökök szintén átkeltek a folyón s a császári tábor mögötti erdőségen keresztül vezető útszoros túlsó végét harapófogószerűen elállották (10, 11).

Raunach csak a hegyek mögül felszálló porfelhőre lett figyelmes. Most már rosszat sejtve, a sátrakat nyomban felszedette s a csapatok a szoros felé közeledtek (5). Az élén haladó német lovascsapatot (6) a gyalogság zárt sorai követték (7); utánuk a tüzérség és a málha (8), végül ismét gyalogosok sorolódtak (9).

Alighogy a lovas előcsapat, melyet Raunach ezredes maga vezetett, a szorostól kilépett, a síkságon már rendezett és támadásra kész törökökkel találta magát szemben. A császáriak jóformán fegyverükhöz sem kaphattak, amikor már nyakukba esett az ellenség. Pillanatok alatt szerteszóródtak. Míg egyrészt a közeli erdőségbe vetette magát, a lovasok többi része vad riadással vágatott vissza s a szorosban menetelő gyalogság közé rontott. A megfutott császári lovasokat az ellenség természetesen nyomon követte s a szűk tiszáson eszeveszett öldöklés kezdődött.

Raunach ezredesen kívül 5 tiszt és 603 halott maradt a csatatéren.⁵⁶

2. Havasalföldön és Moldvában.

Wallis tábornagynak hozzávetőleg 7000 főt számláló erdélyi hadtestének feladata — amint már említettük — minél nagyobb ellenséges terület elfoglalása volt. Ennek megfelelően nem egy csoportban nyomult elő, hanem három

⁵⁶ Bócsi Kriegsarchiv: Manuscripte 21/5; 3—1—18.

részre oszolva. különböző helyeken vonúlt fel s egymástól többé-kevésbé függetlenül működött.

Egy nagyobb csoport, Wallis tábornagy parancsnoksága alatt, a Vöröstoronyi-szorosnál, a második Ghillany tábornok vezetése alatt a Törösvári-hágó közelében, végül a harmadik, Guadagni altábornagy csoportja, a Moldvába nyíló Gyimesi-szoros mellett gyülekezett.

Az egyes részek határozott támadási célt nem kaptak. Wallis az előnyomulás irányát is csak hozzávetőleg szabta meg. Feladatuk elsősorban az volt, hogy minél mélyebben hatoljanak Moldvába és a Havasalföld török részébe. Működésük ennek megfelelően zajlott le. Az egyes csoportok egymástól teljesen függetlenül, minden összeköttetés nélkül, jóformán a légüres térben hadakoztak, s amikor a főszereg Nis alól elvonult, ezek a csoportok is visszavonultak. Érthető, hogy épp ezért tevékenységükről kevés mondanivalónk lesz. Az események egyhangúságából egvedül a magyar huszárak hősiessé vállalkozásai, haditettei emelkedtek ki.

E hadszíntérnek még egy különös jellegzetessége volt, amelyet márcsak azért is föl kell említenünk, mert aránytalanul nagy méretet öltött. Szerbia népe is ellenségesen fogadta a császári csapatokat, az itteni lakosság azonban, amelyik az oláh pópák propagandája következtében, szíve szerint már régen az oroszokhoz húzott, a császáriak közeledésének hírére, tömegesen vonúlt ki falvaiból, s vetését is lábon hagyva, az erdők rengetegeiben húzódott meg.⁵⁷

A császári csapatok napokon keresztül nem találkoztak élő emberrel. Helyzetüket ez természetesen különösképp megnehezítette. A különféle munkálatok elvégzésénél önmagukra voltak utalva és emellett élelmezésük is nehézségekbe ütközött.

A támadáshoz kijelölt erdélyi részeknek ugyancsak a Szerbiában előnyomuló főszereggel egyidejűleg, július 12-én kellett ellenséges területre lépniök.

Wallis tábornagy hozzávetőleg 4000 főnyi erejével (16 lovasszázad és 9 gyalogzászlóalj) 18-án ért Rimnikre, ahol nyomban hídveréshez fogott, hogy az Olt folyón átkelve Bukarest irányában folytassa útját. A hídverés anyaghiány miatt meglehetősen nehezen haladt, úgyannyira, hogy még ezen a helyen ért hozzá Seckendorf parancsa, amelyik a Viddinhez kikülönített Khevenhüller-féle hadtest támogatására a Dunához rendelte.

⁵⁷ „Unterdessen sie es eine nicht geringe fatalität, dass sich aus der Österreichischen Wallachai durch einen auf einmahl unter das Volk gekommenen Schröcken fast alles in das Gebürg geflüchtet habe“... (Wallis jelentése. *Bécsi Kriegsarchiv*: Manuscripte 1737—3—1—16.)

Wallis az utasítás értelmében július 29-én indult el s Krajován át augusztus 16-án ért Viddin környékére, ahol a várral hozzávetőleg egymagasságban, a Duna balpartján helyezkedett el.

Jelenlétére e helyen azonban csak addig volt szükség, amíg Seckendorf Viddin várának ostromát végkép el nem ejtette. Khevenhüller elvonulása után fölöslegessé vált és az augusztus 29-iki pristoli haditanács útasítása értelmében, Erdélybe tért vissza.

Ghillany tábornok a nevét viselő huszárezreddel⁵⁸ és egy gyalogos zászlóaljjal — kb. 1300 fő — a Törösvári-szoroson át igyekezett Bukarest felé, azzal a céllal, hogy az itt székelő hoszpodárt fogságba ejtse. Szándéka azonban nem sikerült. Az oláh fejedelem rosszat sejtve, még idejében kerekget oldott. Ghillanyi rövid bukaresti tartózkodása után; azon az úton, amelyen ment, állandó csatározások közben az erdélyi havasok mögé vonult vissza.

E csoport szereplését az egyik huszárkülönítmény fegyverténye tette számunkra emlékezetessé. Ghillany mindjárt előnyomulása kezdetén, Barkóczy alezredest küldte 250 huszárral előre Kimpolungra, ahol a törökök egy várszerűen megerősített kolostorba fészkeltek be magukat. Barkóczy két oldalról indította támadásra lóról szállott huszárjait. A huszárok először a kolostor hatalmas kapuit törték be. Az udvarra rontva, az ellenségnek hűlt helyét találták. Az egyik huszár éber szeme azonban csakhamar felfedezte a törököket, akik időközben a kolostor templomtornyában torlaszolták el magukat. A huszárok most létrát támasztottak a torony oldalához és azon át férköztek az ellenséghez, amelyet egyszálíg felkoncoltak.⁵⁹

Guadagni altábornagy a „Pestvármegyei“ huszárezreddel,⁶⁰ 3 vértés századdal és 2 gyalogos zászlóaljjal Moldvába tört. Pár kilométerre a határtól elsáncolta magát és állását augusztus 22-ig tartotta, amikor egy ellenséges támadás visszavonulásra készítette.

E helyütt Kálnoky huszárkapitány vonult először ellenséges területre. Az egyik „Pestvármegyei“ huszárszázaddal 16 törököt ejtett foglyúl, akiket egy tizedes és 10 közhuszár kíséretében küldött hátra. Útközben az egyik török a szállítmány parancsnokát orvúl lelőtte, mire a huszárok a törököket felkoncolták.⁶¹

⁵⁸ Később feloszlott.

⁵⁹ *Bécsi Kriegsarchiv*: Manuscripte 1737—3—1—16.

⁶⁰ Később feloszlott.

⁶¹ *Bécsi Kriegsarchiv*: Manuscripte 1737—3—1—16.

VII. A törökök ellentámadása.

1. A radojeváci csata. (1757 szeptember 28.)⁶²

A császári seregek fegyverét a hadjárat első fordulójában a szerencse és a balsors együttesen kísérték. Amíg a főserég jóformán minden nagyobb nehézség nélkül foglalta el Nis várát, addig a Boszniába betört részek olyan szívós ellenállásra akadtak, hogy rövidesen valamennyien a határ mögé húzódtak vissza.

A szerencse forgandóságát nem a sors szeszélye idézte elő. Oka az volt, hogy mivel a törökök minden erejüket az oroszok ellen vonultatták fel, a császáriak Szerbiában csak kisebb ellenséges csapatokra bukkantak, amelyek anyaországuktól távol, önmagukra hagyatva, az első pillanatok meglepetésében, jóformán minden ellenállás nélkül hódoltak meg. Boszniában ellenben más volt a helyzet. Az itt visszamaradt kevészámú török sorkatonaság pompás fegyvertársra akadt e tartomány mohamedán lakosságában, amelyik az első hívó szóra lelkesen szállt táborba s vetette rá magát a betolakodó ellenségre.

Amikor azután a török hadsereg a Fekete-tenger melléken felszabadult s megjelent az Alsó-Duna mentén, a császári főserégtől is elpártolt a hadiszerencse. Csapás-csapás után érte s a végén minden hódítása veszendőbe ment. Ez a fordulópon szeptember első felére esett. Azokra a napokra, amikor Seckendorf Nis vára alól Uzšice felé fordult.

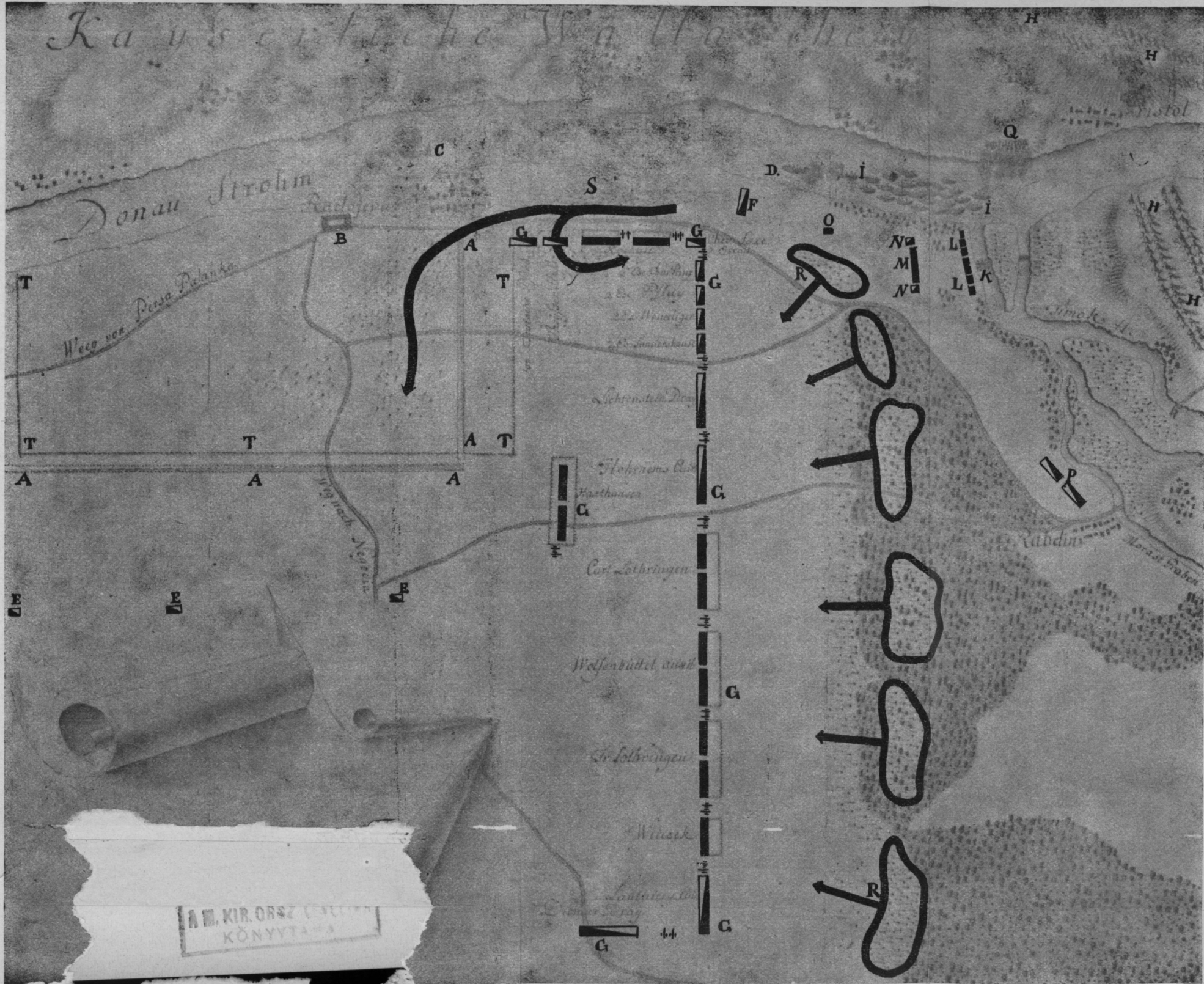
A főserég elvonulása után a császáriak hadihelyzete pompás alkalomul kínálkozott egy erélyes kézzel vezetett és gyors török ellentámadáshoz. Khevenhüller Viddin alól Radojevácra igyekezett, Nis vára pedig magára hagyatva, könnyű zsákmánynak mutatkozott. A megoldás kézzelfogható volt: a császári sereg itt maradt részeit lehetőleg egymás után kellett megverni. A törökök ezt az útat választották. Mindenekelőtt, hogy Nis várának esetleges támogatását meghiúsítsák, először Khevenhüller hadtestére vetették magukat.

Khevenhüller tábornagy kb. 5000 főt kitevő seregével Viddin környékét elhagyva, szeptember 9-én ért Radojevácra, ahol — a pristoli haditanács útasítása értelmében — a folyó jobbpartján lévő élelmezőraktár (B) közvetlen közelében ütött tábort (A) és kisebb lovasosztatok előőrsszerű felállításával biztosította magát (E).

Vele egy napon érkezett meg a Dunán Orsova felől Palavicini is a dunai hajóhaddal, melynek azonban csak egyik

⁶² Lásd a 5. térképet.

Kayserliche Wallcharte

török sereg a támadáshoz való felfejlődése után
a törökök támadási irányai

előreküldött hadihajója, a „St. Carl” horgonyzott le a császári tábor közelében (C), míg a többi visszamaradt. A hajót az ellenség felé valamivel lejjebb, egy könnyű ágyúkkal felszerelt csajka biztosította (D).

A császári sereg elhelyezkedése után a folyón nemsokára kisebb török hajók jelentek meg (I), melyek fölfelé evezve először a táborni tábort vették tűz alá, azután pedig a „St. Carl” hadihajót támadták meg. A tűzharcnak 5 török csajka esett áldozatul, mely után az ellenség visszavonult.

Az első csatározást hosszabb pihenő követte. Bár a császári sereg megérkezése után a kémek nemsokára mintegy 15—16.000 főnyi nagyobb ellenséges sereg közeledéséről számoltak be, a török előcsapatok a valóságban csak 28-án hajnal felé mutatkoztak a Timok folyó torkolata közelében.

Megjelenésük után azonban az események gyorsan követték egymást. Amíg az ellenséges előcsapatok hídveréshez fogtak (K), a nemsokára beérkezett török derékhad Pristol magasságában, a Duna két partján ütött táborni (H).

Khevenhüller a hídverés megakadályozására Helfreich ezredet rendelte ki 6 gránátos századdal (L), egy gyalogzászlóaljjal (M) és két lovas karabélyos századdal (N). Ezeket követte egy ácsosztag (O), melynek feladata a Timok torkolata közelében lévő erdős rész kiirtása volt. Az ácsok mögött a híd közelében lévők erősítésére szánt tartalék helyezkedett el (F).

Helfreich ezredes gránátosai, kik közvetlen a folyóparton álltak, eredményes tüziükkel nemcsak a törökök hídverését akadályozták meg, hanem a már félig kész hidat is felgyújtották. Sokat szenvedve azonban a Duna balpartján elhelyezett ellenséges ütegek tüzeitől (Q), feladatuk sikeres megoldása után visszavonultak.

A törökök az első próbálkozás után a szárnyak felé terjeszkedtek ki és visszaúzva a Rabdin melletti híd biztosítására kirendelt császári lovasokat (P), a Timok balpartján a Duna felé hosszában elnyúló erdőben csoportosultak a támadáshoz (R).

Khevenhüller — látva a törökök előnyomulását — hadtestét a táborni tábortól mintegy 1000 lépésre előrevezette és az erdőszegéllyel szemben csatarendben állította fel (G).

A törökök délután 2 óra felé az egész vonalon támadásra indultak. Első előretörésük a császári gyalogság és a lövegek tüzeben megakadt. Ezt nemsokára nyomon követte egy második, átkarolással egybekötött támadásuk. Ez alkalommal az erdő széléről meginduló főtámadással egyidejűleg egy török lovas csoport a Duna mentén elhúzódó dombok oldalánál mellett a császári hadtest balszárnyába tört s az itt

álló lovasok sorain áthatolva a „Rochau“ gyalogezred-háta mögött bukkant fel (S). A meglepő támadás ellen az itt-lévő gyalogság két utolsó sora visszafordult és sortűzzel védekezett.

Ugyanekkor még egy kellemetlen esemény történt. A török átkaroló csoporttól útközben elszakadt kisebb lovascsapat az őrizet nélkül maradt császári táborba rontott és itt egypár sátort kirabolva, több visszahagyott gyengélkedőt felkoncolt.

A harc helyenként fellobbanva, alkonyatig tartott, amikor a törökök a Timok mögé vonultak vissza. Khevenhüller estefelé szintén visszavonta csapatait, amelyek a tábor közelében harcrakészen várták be a reggelt (T).

Az éjszaka csendben telt el. Másnap, 29-én kora délelőtt azonban a császáriak a törökök táborában élénk mozgásra lettek figyelmesek. Kevéssel később Khevenhüller nyugat felől felszálló porfelhőből arra következtetett, hogy a törökök északnak tartva, visszavonulási útját akarják elvágni. Ezért hadtestével 10 óra felé elindult és mindenütt a Duna mentén haladva, Orsova közelében lépett magyar területre.⁶³

A császári hadtest visszavonulása közben a Duna hátán is harciesemény zajlott le. Itt ugyancsak a „St. Carl“ hadihajónak jutott az a feladat, hogy a Duna jobbpartján menekülő császári hadtest visszavonulását fedezze. A császári hajót a partmenti ellenséges lövegek támogatása mellett 19 török csajka támadta meg. A hajó génuai származású kapitánya, Merlo, hidegvérrel verte vissza a támadást. A közelébe férkőzött török csajkákat kartáccsal fogadta és elsüllyesztette; a hajó állandó csatározás közben érte el Orsova szigetét.

2. Nis visszafoglalása. (1757 október 15.)

A Khevenhüller-féle császári hadtest visszavonulása után, a törökök Nis várának visszafoglalását tűzték ki célul. Megtehették ezt annál nyugodtabban, mert október első napjaiban már a császári főserég is elvonult Uzsize alól és a Száva felé közeledett. Kevés valószínűség szólt tehát amellet, hogy ez a nehézmozgású és a nagy menetelésektől egyébként is kimerült sereg, Nis várának fölmentésére esetleg visszafordul. A császári seregek eltávozása után, Nis vára most már könnyű prédának ígérkezett.

Seckendorf Doxat tábornok parancsnoksága alatt 7 gya-

⁶³ Khevenhüller harcjelentése. (Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn, 1757—592; 1757—9—84a.)

logzászlóaljat, 4 gránátoszázadot, és 2 huszárezredet,⁶⁴ szám szerint kb. 5000 főt hagyott Nis várában.

Doxat a meglehetősen elhanyagolt várat, amennyire azt az idő és a körülmények megengedték, rendbehozatta. A vár előőrsszerű biztosítására Piroton egy kisebb osztagot helyezett el. Khevenhüller hadtestével való összeköttetés fenntartása végett pedig, a Morava és Duna között elterülő fontos átjáróhoz, a Passo-Augustohoz egy gyalogzászlóaljat vezényelt.

A császári főserег elvonulása után alig telt el egy pár hét és máris olyan jelek mutatkoztak, melyekből a törökök ellentámadására lehetett következtetni. Szeptember 20-án a Piroton lévő császári osztagot kisebb török erő támadta meg és a várba űzte vissza. Utána a törökök a Passo-Augustonál lévő császári zászlóaljat lepték meg és oly pusztítást vittek végbe soráiban, hogy a zászlóalj 500 emberéből csak 50 menekült meg.⁶⁵

A Nis körüli helyzet mindinkább komolyabbra fordult. Doxat érezte, hogy nemsokára rákerül a sor, ezért a lovaságra szüksége nem lévén, a két huszárezredet és a várban lévő betegeket a főserегhez küldte.

Október 11-én délelőtt 9 óra tájt egy hozzávetőleg 12.000 főnyi török sereg jelent meg a falak alatt. Nyomban támadott és a helyőrség minden erőfeszítése dacára több helyen a várba tört. Délután 5 óra felé egy török tiszt jelent meg a déli várkapunál s a fogadására kiküldött Humbracht császári ezredes előtt a vár átadását követelte. Kijelentette azt, hogy a falak alatti török sereget Viddinből és Szófiából nagyobb erő fogja követni, mely esetben a helyőrség nemigen számíthat kegyelemre. Doxat válaszként magát a török sereg parancsnokát kérte a tárgyalásokhoz, aki este 8 óra felé személyesen nyújtotta át a vár megadására vonatkozó feltételeket.

Doxat tábornok erre haditanácsot hívott egybe, mely 14 napi halasztást és a török főserегnek a falak alatti megjelenését kikötve, egyébként a török feltétel elfogadása mellett döntött. A török vezér hivatkozva arra, hogy a szófiai főserег pár napon belül úgyszólván megérkezik, csak 5 napi halasztást adott, mely időre a két fél között fegyverszünet jött létre.

Ezt a pár napot Doxat arra használta fel, hogy magartartására vonatkozólag Seckendorftól kért utasítást. A császári fővezérhez intézett jelentésében részletesen beszámolt a helyzetről. Hangsúlyozta, hogy a várat kezdetleges védelmi

⁶⁴ A „Dessewffy“ és „Csáky“ huszárezredet.

⁶⁵ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn. 1757—596; 1757—15—161.)

berendezése és a huszárok elvonulása után 2057 főre apadt őrségével nem képes védeni.

A jelentésre Seckendorf válasza kitérő volt. Doxatnak magatartására vonatkozólag határozott útasítást nem adott, hanem annak jelentését az Udvari Haditanácshoz továbbította.⁶⁶

Ekkor már a Száva mellett álló főszereg táborában és Bécsben egyaránt nagy volt az aggodalom Nis váráért.

III. Károly hangulatáról az udvar egyik bizalmasának baráti leveléből szerzünk tudomást. Eszerint a császárt már Piroc elestének híre is szokatlanul leverte. Utána biztosra vette Nis várának és az osztrák Havasalföldnek török kézre jutását is. „Csak az ég segítsége vezethet ki minket ebből az útvesztőből,” írta ez az udvari befentes ezekben a napokban az egyik császári tábornoknak.⁶⁷

Seckendorf táborában hasonló volt a hangulat. A császári fővezér először arra gondolt, hogy seregével a szorongatott vár felmentésére visszafordul. Ettől a szándékától később, részint csapatainak kimerültsége, részint az őszi, csapadékosra forduló időjárás miatt elállt. Egyideig még abban bízott, hogy Khevenhüller, aki ekkor már Orsova közelében táborozott, Nis felmentésére fog sietni. Ilyen tartalmú írásbeli parancsot is küldött hozzá. Reménye azonban nem teljesült. Khevenhüllert a radojeváci csata annyira megviselte, hogy semmi szín alatt se volt hajlandó újból előnyomulni.

Nis tehát teljesen magára maradt. Külső támogatásra nem számíthatott és ezért Doxat tábornok október 15-én, a falak alatt megjelent 80.000 főnyi török főszeregnek, szabad elvonulás kieszközlése után átadta a várat.⁶⁸

A várból kivonuló császári katonaság a főszereghez csatlakozott. Ezzel az utolsó, szomorú mozzanattal az 1757. hadjárat évi végkép lezárult, mert kevéssel utána az összes császári csapatok téli szállásaikba vonultak.

VIII. Az első (1757.) hadjárat évi mérlege. Következmények.

A bécsi Udvari Haditanács 1757 őszén, a császári seregek visszavonulása és Nis várának újból török kézre jutása után, az első háborús év eredményeként egyedül Úzsice várát könyvelhette el. Ezt is csak rövid ideig.

A törökök már 1758 kora tavaszán nagyobb hadsereggel jelentek meg Úzsice előtt és március 24-én ezt az utolsó császári kézben maradt erősséget is visszafoglalták.

⁶⁶ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn, 1757—597; 1757—15—255.

⁶⁷ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn, 1757—595; 1757—10—8½.

⁶⁸ *Bécsi Kriegsarchiv*: Feldakten Ungarn, 1757—595; 1757—10—58.

Az első háborús év mérlegét tehát nem nehéz beállítani. Az a nagyvonalú területhódítási cél, mely a császári fennhatóságot délen a Drin és Timok folyók szakaszáig, keleten pedig a Prutig szerette volna kiterjeszteni, csődöt mondott. A hadjárat első szakasza teljes kudarccal végződött és ezért a bécsi katonai körök joggal aggódtak az 1718. évi passzarovíci béke összes eredményeiért.

A hadjárat sikertelenségéért természetesen elsősorban Seckendorf tábornagyot vonták felelősségre. Ekkor már egyébként is a mulasztások sora terhelte számláját. Az udvari hangulata, amelynek kialakulásában intrikus kezek is közrejátszhattak, ebben az időben már teljesen ellene fordult, III. Károly -- bár fővezére intézkedésével sok tekintetben maga sem értett egyet -- egyideig nagy önállóságra valló határozottsággal utasította vissza környezete egyes tagjainak Seckendorf ellen irányuló támadásait.

Még egyik augusztus 24-én kelt és a hadseregnél tartózkodó Lotharingiai Ferenc herceghez intézett levelében is fővezére pártját fogta és a Seckendorf ellen elhangzott udvari vádakra vonatkozólag, vejtől kért felvilágosítást.⁶⁹ Később azonban ő is beadta a derekát. Október elején már 51 pontra nőtt a Seckendorf terhére írt mulasztások és bűnök sorozata. Rovásán szerepelt többek között nemcsak az, hogy erejét ok nélkül szétforgácsolta és hogy Viddin alól szégyenteljesen elvonult, hanem ezeken kívül még az is, hogy alárendeltjeivel túlságosan szigorúan bánt és különböző anyagi természetű visszaéléseket követett el.

E súlyos vádak alapján október 17-én a fővezérlettől felmentették és Bécsbe rendelték, ahol letartóztatása után vizsgálat indult ellene.⁷⁰

Nis átadója, Doxat tábornok még ennél is súlyosabbau bűnhődött. Az ügyében összeült haditörvényszék 1738 január 10-én pallos általi halálra ítélte.⁷¹

⁶⁹ „...da sonst hir (glaub ohne Ursach wie zu geschehen pflegt) alles nun auch über Seckendorf schreyht, so hab nachdem in mein lieben herrn Sohn gäntzlich setzenden Vertrauen das wahre von Ihnen vernehmen wollen, massen Euer Liebden selber am besten erkennen...“

⁷⁰ *(Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1757—592; 1757—8—112.)*

⁷¹ „...Dass weilen der General Doxat den 15 ten Október 1757 ohne erwarteten Angriff, und gethaner Gegenwehr, auch ohne Noth und auf blosser feindliche Bedrohung die seinem Commando anvertraut gewesene Gräntz-Festung Nissa an den Feind übergeben, folglich andurch gegen seine Ehre, Pflicht und Gewissen gehandelt ingleichen Ihre May, nebst der ganzen Christenheit einen merklichen Schaden denen Kaiserlichen Waffen aber auch einen ungleichen Nachruhm zugezogen, und die Türken in ihrem Hochmuth gestärket hatte, so solle erneldter General Doxat Demoret durch das Schwerdt vom Leben zum Todt hingerichtet.“ *(Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1758, 407; 1758—15—8.)*

Az ítélet, melyet Doxaton Belgrádban 1738 március 17-én hajtottak végre, rajta kívül csapataira is — a huszárokat természetesen nem számítva — súlyos rendelkezéseket tartalmazott. Valamennyi törzs és főtisztet börtönbüntetéssel és rangvesztéssel sújtotta, a legénységre vonatkozólag pedig kimondotta azt, hogy a legközelebbi hadjáratban az első rohamot néki kell majd végrehajtani.

Mivel mindkét tábornok külföldről származott, protestáns vallású volt. III. Károly köriratban adta tudtúl a külföldi udvaroknak a Seckendorf ellen megindult eljárás indító okait. Ez a császári értesítés, felsorolva a Seckendorf terhére írt mulasztásokat, illetve bűnöket, tiltakozott azok ellen a gyanúsítások ellen, mintha a tábornagy vallásának vagy idegen származásának a legcsekélyebb része is lett volna mindabban, ami őt érte.⁷²

Dr. Rédvaj István.

---

⁷² "...Doch weilen in keiner begebenheit, wo wie gleich immer beschaffen seyn mag, es an leuthen gefehlet, welche die auch noch so offenbahr an Tag ligende wahrheiten verkehren, So müssen wir nicht mind in gegenwärtiger ganz unvermuthet vernemen, dass hir, und her aufgestreuet wurde, ob hätte haß, und missgunst welchem sich gf. Vom Seckendorf so wohl wegen religion, worzu er sich bekennet, als auch qua frembd zugezohen, an dem ihn betreffenden Unglück weith mehr als sein eigenes Verschulden theil..." (*Bécsi Kriegsarchiv: Feldakten Ungarn. 1737—405; 1737—15—5.*)